

International Federation of
Library Associations and Institutions

**Tarptautinės bibliotekų
asociacijų ir institucijų
federacijos bibliotekų
paslaugų gairės disleksiją
turintiems asmenims**

– *Peržiūrėta ir išplėsta*

**Bendras Tarptautinės bibliotekų asociacijų ir institucijų federacijos
projektas:**

**Bibliotekos paslaugos specialiųjų poreikių turintiems asmenims
Bibliotekos, aptarnaujančios spausdinto teksto skaitymo
sunkumų patiriančius asmenis**

2014-ųjų gruodis,

Leidiny s lietuvių kalba

2014, Tarptautinė bibliotekų asociacijų ir institucijų federacija

Vertė Arūnė Vaikasaitė, Agnė Gedminaitė ir Viktorija Ūkelytė

© 2014, Tarptautinė bibliotekų asociacijų ir institucijų federacija
Licencijuota pagal „Creative Commons Attribution 3.0“ licenciją.
Nuorodą į licencijos kopiją:
<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0>

Tarptautinė bibliotekų asociacijų ir institucijų federacija (IFLA)
P. O. 95312 2509
p.d. Haga
Nyderlandai

www.ifla.org

Turinys

Turinys.....	3
Pratarmė	6
Įvadas.....	8
1. Tikslas	8
2. Pagrindas	8
3. Filosofija	9
4. Sritis.....	9
1. Disleksija – kas tai?	11
1.1 Disleksijos apibrėžimų aptarimas.....	11
1.2 Iššūkiai disleksiją turinčiam skaitytojui.....	12
1.3 Poveikis skaitymui: disleksiją turinčių skaitytojų savybės.....	14
1.4 Skirtingos problemos skirtingomis kalbomis	14
1.5 Perspektyvos disleksiją turintiems asmenims	15
2. Teisinis pagrindas.....	16
2.1 Autorių teisių klausimai	16
2.2 Bibliotekos paslaugų poveikis disleksiją turintiems asmenims.....	16
3. Sveiki atvykę į mūsų biblioteką!	18
Ką turėtų padaryti jūsų biblioteka, kad disleksiją turintys asmenys sulauktų palaikymo? 18	
3.1 Įvadas	18
3.2 Bibliotekos patirtis	19
3.3 Bibliotekos erdvė ir pristatymas	19
3.4 Rinkodara bibliotekoje ir už jos ribų	22
3.5 Kiti bibliotekos tipai	23
3.6 Mokslo bibliotekos	25
4. Bibliotekos darbuotojai	26
4.1 Sąmoningumo skatinimas.....	26
4.2 Bibliotekos darbuotojai.....	27
4.3 Bibliotekos mokyklos	27
4.4 Mokymasis visą gyvenimą	28
4.5 Strateginis planavimas	28

4.6 Paslaugos ir patarimai	28
5. Turinys	30
5.1 Spausdinti leidiniai.....	30
5.2 Lengvai perskaitoma medžiaga	30
5.3 Garsinės knygos.....	31
5.4 Skaitmeninė informacija ir elektroninės knygos	32
5.5 Sinchronizuotas tekstas ir garsas.....	33
5.6 Skaitmeninės multimedijos (hibridinės) knygos	33
5.7 Naudojamasis multimedija: nuotraukos, komiksai, grafiniai romanai, vaizdo įrašai	33
5.8 Apžvalga	34
6. Skaitymo įrenginiai ir pagalbinės technologijos.....	35
6.1 Įspėjimai ir patarimai.....	35
6.2 Mobilieji įrenginiai.....	35
6.3 DAISY knygoms leisti tinkantys įrenginiai ir programinė įranga.....	36
6.4 „Tekstas į kalbą“ (angl. TTS).....	36
6.5 E. skaityklės	37
6.6 Papildomos priemonės	37
7. Dabar viskas priklauso nuo Jūsų!.....	39
Katalogas	40
8. Specialių terminų žodynas	42
9. Šaltinių sąrašas	45
9.1 Pratarmė	45
9.2 1 skyrius. Disleksija – kas tai?	45
9.3 3 skyrius. Sveiki atvykę į mūsų biblioteką!.....	46
9.4. 5 skyrius. Turinys.....	46
9.5 6 skyrius. Skaitymo įrenginiai ir pagalbinės technologijos	46
9.6 8 skyrius. Specialių terminų žodynas	47
A priedas. Geroji patirtis.....	48
B priedas. Žinių bazė	56
Įvadas	56
Disleksija.....	56
Integravimas	57
Negalios modeliai	57
Autorių teisių apribojimai.....	58

Spausdintinis tekstas, kurį supranta visi	59
Lengvai perskaitoma medžiaga	60
DAISY knygų įrašų integracija	61
Skaitmeninio teksto trūkumai	61
Elektroninis skaitytuvas.....	62
DAISY multimedijos knygų pavyzdžiai	63

Pratarmė

Tarptautinėmis bibliotekų asociacijų ir institucijų federacijos bibliotekų paslaugų gairėmis disleksiją turintiems asmenims (kurios *peržiūrėtos ir išplėstos*) siekiama profesionaliai veiklą vedančius padalinius ir visus jos narius visame pasaulyje paskatinti vadovautis tam, kad disleksiją turintys asmenys galėtų sėkmingai naudotis bibliotekų paslaugomis. Šiose gairėse peržiūrėtos ir išplėstos 2001 m. paskelbtos 70-osios profesinės ataskaitos gairės.

Gairės parengė Tarptautinė darbo grupė, bendrai atsakinga už bibliotekų paslaugas specialiųjų poreikių turintiems asmenims ir už spausdintinio teksto skaitymo sunkumų patiriančius žmones aptarnaujančias bibliotekas.

Projektas buvo finansuotas Tarptautinės bibliotekų asociacijų ir institucijų federacijos projekto lėšomis (projekto nr.: E3.09.1-2/12).

Gairės inicijuoja Tarptautinės bibliotekų asociacijų ir institucijų federacijos III skyrius.

Darbo grupės nariai:

- Saskia Boets („Luisterpuntbibliotheek“, Flandrijos garsinių knygų ir Brailio knygų biblioteka, Belgija)
- Helle Mortensen (Lyngby-Taarbæk viešosios bibliotekos, Danija)
- Koen Krikhaar („Dedicon“, Nyderlandai)
- Misako Nomura (Japonijos neįgaliųjų reabilitacijos draugija, Japonija)
- Mieke Urff („Dedicon“ / Windesheim University, Nyderlandai)

Pirmasis Tarptautinės darbo grupės susitikimas vyko 2012 m. rugpjūtį Pasaulio bibliotekų ir informacijos kongrese (angl. *WLIC*) Helsinkyje. 2014 m. rugpjūtį Lione, po daugelio „Skype“ konferencijų, susirašinėjimų el. laiškais ir nebesusikačiuojamo kiekio susitikimų, buvome pasirengę teikti peržiūrėtas ir išplėstas bibliotekų paslaugų disleksiją turintiems asmenims gaires.

2012 m. lapkritį Tarptautinė darbo grupė kreipėsi į Tarptautinės bibliotekų asociacijų ir institucijų federacijos bendruomenę ir konsultavosi su šešių skyrių pirmininkais norėdami sužinoti naujų idėjų ir įgauti gerosios praktikos.

Šiomis naujomis gairėmis siekiama padėti bibliotekoms teikti paslaugas disleksiją turintiems asmenims. Komanda apžvelgė tarptautinių apklausų duomenis ir surinko daug geros praktikos pavyzdžių.

Daugiausia patirties sukaupta savose organizacijose, iš kurių grupės nariai atvyko, o taip pat remiantis ir kasdienybės fragmentais.

Įvairios gairių versijos buvo išsiųstos bibliotekų specialistams, kad jie jas peržiūrėtų – reikėtų pasidžiaugti, kad pavyko rasti tikrai atsakingų ir savo darbą išmanančių redaktorių.

Darbo grupė nori visiems padėkoti už jų vertingą indėlį ir pastabas.

Ypač dėkojame:

- Gyda Skat Nielsen (Danija) ir Birgitta Irvall (Švedija) – bibliotekų paslaugų gairių disleksiją turintiems asmenims kūrėjos (2001 m.), kurios paskatino mus, kad dirbtume toliau.
- Annemie Desoete (Gento universitetas, Belgija)
- Pamela Deponio (Edinburgo universitetas, Jungtinė Karalystė)
- Michael Seadle (Berlyno Humboldto universitetas, Vokietija)
- Nancy Panella (Šv. Luko–Ruzvelto ligoninės centras, JAV)
- Jenny Nilsson (Švedijos žiniasklaidos agentūra, Švedija)
- Hanneke Wentin (Saksonijos universitetas, Nyderlandai)
- Michael Kalmár (Europos disleksijos asociacija)
- Nancy Bolt („Nancy Bolt & Associates“, JAV)
- Carolyn Hunt (Londono universiteto koledžo švietimo institutas, Jungtinė Karalystė)
- Helen Brazier („Henshaws“ aklųjų draugija, Jungtinė Karalystė)
- Birgitte Sloth Jørgensen (Herningo viešoji biblioteka, Danija)
- Lene Schrøder (Herningo viešoji biblioteka, Danija)
- Bas Pattyn ir Vincent Knecht („The Factory Brussels“, Belgija)
- Andrew McDonald (Londono universiteto koledžo švietimo institutas, Jungtinė Karalystė)
- Genevieve Clavel-Merrin (Šveicarijos nacionalinė biblioteka)
- Patrice Landry (Šveicarijos nacionalinė biblioteka)

Projekto komanda siūlo šias gaires naudoti tam, kad būtų prieita prie kuo įdomesnių temų diskusijoms ir kad bibliotekų paslaugos būtų kuo geresnės. Kviečiame visus bibliotekininkus, mokytojus ir konsultantus iš viso pasaulio išplėsti ir praturtinti šias gaires pridėjus daugiau gerosios praktikos pavyzdžių.

Projekto darbo grupė tikisi, kad disleksiją turintys žmonės daugelyje bibliotekų atras ir mėgausis nuostabiomis, įkvėpiančiomis ir kūrybingomis istorijomis!

*„Sudomink savo vaiką knyga.
To prašau be galo nuoširdžiai,
Nes tikrai norėčiau,
Kad mano vaikui atsivertų keliai
Į nuotykių žemę –
Kur mieliausi mūs visų džiaugsmas.“*

Astrid Lindgren

Įvadas

1. Tikslas

Šiomis gairėmis siekiama padėti bibliotekoms teikti paslaugas disleksiją turintiems asmenims. Šios gairės taip pat gali būti pritaikomos kitoms vartotojų grupėms, kurioms pasireiškia skaitymo sunkumai.

Tai yra tam tikra priemonė tiek apmokytiems, tiek mažiau patyrusiems bibliotekos darbuotojams, atsakingingiems už asmenų, turinčių skaitymo ir mokymosi sunkumų, aptarnavimą.

Siekiama pateikti išsamią ir naujausią bibliotekos paslaugų informaciją disleksiją turintiems asmenims, taip pat pateikti ir žinių bazę, kurioje būtų pagrindinė informacija ir gerosios praktikos pavyzdžiai, anglų kalba prieinami Tarptautinės bibliotekų asociacijų ir institucijų federacijos interneto svetainėje www.ifla.org/lsn.

2. Pagrindas

2001 m. Tarptautinė bibliotekų asociacijų ir institucijų federacija (toliau – IFLA) paskelbė bibliotekų paslaugų gaires disleksiją turintiems asmenims (70-ta Gydos Skat Nielsen ir Birgittos Irvall profesinė ataskaita).

Tik praėjusio amžiaus paskutinį dešimtmetį strategijų kūrėjai, informacijos teikėjai ir bibliotekos pradėjo suvokti disleksijos reikšmę, apimtį ir socialinį poveikį. Anksčiau disleksija buvo vertinama kaip edukacinės problemos būklė ir buvo „gydoma“ pataisomojo mokymo būdu. Nuo tada vis augantis atliktų mokslinių tyrimų skaičius tapo nebe taip susijęs su medicina ir pakeitė mūsų supratimą apie disleksiją, daugiau susijusią su socialiniu ugdymu. Savo ruožtu tai paveikė tai, kaip mes matome disleksiją turinčius žmones. Užuoat savanoriškai bandę žmones mokyti skaityti spausdintinį tekstą (kuris ir indikavo problemą) ir teisingai rašyti, dabar esame skatinami remti juos kūrybiškesniais sprendimais, pvz., alternatyviais skaitymo ir rašymo būdais.

Pastaraisiais metais daugelyje šalių buvo išplėstos autorių teisių pritaikomumo išimtys, kurios dėmesį skyrė silpnaregiams, o tai reiškia, kad tai apimtų visus skaitymo sunkumų patiriančius, įskaitant turinčius disleksiją, asmenis.

Bibliotekų paslaugų gairių disleksiją turintiems asmenims persvarstymą įgyvendino dvi glaudžiai bendradarbiaujančios institucijos – bibliotekų paslaugų specialiųjų poreikių asmenims ir aptarnaujanti skaitymo sunkumų turintis asmenis institucijos.

3. Filosofija

Remiamės Jungtinių Tautų Visuotine žmogaus teisių deklaracija (<http://www.un.org/en/documents/udhr>)

Taip pat remiamės Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija, kurioje teigiama, kad spausdintinio teksto skaitymo sunkumų patiriantys asmenys turi teisę į vienodą prieigą prie knygų, žinių ir informacijos tuo pačiu metu, tokia pačia kaina ir kokybe, kaip ir visi kiti žmonės (Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija, 9 straipsnis).

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO), bendradarbiaudama su Pasaulio banku, 2012 m. paskelbė Pasaulinę ataskaitą apie negalios apibrėžimą ir parengė lengvai skaitomą jos santraukos versiją internete bei pabrėžė prieinamos informacijos svarbą neįgaliesiems.

(http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report/en/index.html)

4. Sritis

Šios gairės – profesionali ataskaita, turinti šias savybes:

- Gali būti konsultuojamasi su specialistais iš bibliotekų
- Bibliotekos darbuotojai gali naudotis ja naujų idėjų, pavyzdžių ir pasiūlymų, kaip atpažinti bibliotekos lankytojus, turinčius disleksiją, kaip juos aptarnauti ir kaip atitinkamai pagerinti bibliotekos paslaugas
- Pateikiamas, geriausios praktikos apžvalga, žinių bazė, patarimų ir idėjų kontrolinis sąrašas

Nėra teigiama, kad tai – akademinė ar mokslinė ataskaita. Siekiame pateikti informaciją apie disleksiją ir iššūkius, su kuriais gali susidurti disleksija sergantys asmenys, ir patarti, kaip tokiems žmonėms tinkamai teikti paslaugas bibliotekose.

Nors šiose gairėse daugiausia dėmesio skiriama viešosioms bibliotekoms, daugelis pasiūlymų ir rekomendacijų taip pat gali būti pritaikytos ir kitose bibliotekose.

Gairėse nėra disleksijos diagnozavimo metodų ar priemonių, jose nepateikiamos paramos strategijų programos, kuriomis galėtų naudotis disleksija sergantys asmenys.

Šios gairės pagrįstos žmonių priėmimu ir pagarba – tokių, kokie jie yra. Mes įsitikinę, kad disleksiją turintys asmenys turi įvairių įgūdžių ir gebėjimų, todėl siekiame paskatinti juos dar labiau mėgautis įvairiomis istorijomis, knygomis ir visu bibliotekos pasauliu.

1. Disleksija – kas tai?

Šiame skyriuje siekiama paaiškinti disleksijos sąvoką ir aptarti skirtingą jos apibrėžimą bei paaiškinti, kokius iššūkius skaitymo metu gali patirti disleksiją turintys asmenys.

Žodis „disleksija“ kilęs iš graikų kalbos žodžių „dys“ (reiškiančio prastą ar netinkamą) ir „lexis“ (reiškiančio žodžius ar kalbą). Disleksiją turintys vaikai ir suaugusieji turi neurologinį sutrikimą, dėl kurio jų smegenys skirtingai apdoroja ir interpretuoja informaciją (NCLD, 2013). Psichikos ar joslės patologijos, emociniai sutrikimai ar kultūrinis nepriteklis nėra priskiriami prie disleksijos atsiradimo priežasčių.

1.1 Disleksijos apibrėžimų aptarimas

Disleksijos apibrėžimas yra toks pat sudėtingas kaip ir pati būklė. Šiame skyriuje aptariami penki tarptautiniu mastu pateikti apibrėžimai.

Tarptautinė bibliotekų asociacijų ir institucijų federacija 2009 m. išleido terminų ir apibrėžimų, susijusių su specialiųjų poreikių klientų grupėmis, žodyną. Šiame žodyne „disleksija“ buvo apibrėžta taip:

„Disleksija – neurologinis sutrikimas, trukdantis įsisavinti ir suprasti kalbą, dėl to kyla skaitymo, rašymo, kalbėjimo ir (arba) klausymo problemos: nepaisant to, kad protinių galimybių ir pastangų tam pakanka, tačiau nepavyksta išmokti rašyti ir skaityti“.

Tarptautinės bibliotekų asociacijų ir institucijų federacijos apibrėžimas suderintas su Europos disleksijos asociacijos apibrėžimu, kuris nurodo disleksijos neurologinę kilmę ir jos poveikį akademiniam ir profesiniam tobulėjimui. Europos disleksijos asociacija pabrėžia, kad asmens intelektas, pastangos ar socialinė bei ekonominė padėtis neturi jokios įtakos disleksijos atsiradimui. Europos disleksijos asociacijos apibrėžime labiausiai pažymėtina tai, kad disleksija sergantiems žmonėms gali būti iššūkis gyventi tokiame pasaulyje, kuriame aplinkiniai su tuo nenori susitaikyti.

Tarptautinės disleksijos asociacijos apibrėžime disleksijos kilmė nėra nagrinėjama – nurodoma, kad yra daug galimų jos atsiradimo priežasčių. 2013 m.

Tarptautinės disleksijos asociacijos apibrėžime „disleksija“ apibūdinama kaip mokymosi negalia, kuri pastebima kalbėjimo ir kitų procesų, susijusių su kalba, metu.

Britanijos disleksijos asociacijos (BDA) apibrėžime minimas kalbos įgūdžių ir kitų pažintinių sugebėjimų neatitikimas, tačiau šis požiūris ar galimas apibrėžimas nėra priimtas tarptautiniu mastu. Šiame apibrėžime taip pat pažymima, kad turint disleksiją tradiciniai mokymo metodai tampa neveiksmingi, tačiau padėti gali specialios intervencijos priemonės, kurios ligos išgydyti negali.

Galiausiai Pasaulio sveikatos organizacija disleksiją apibūdino kaip „specifinę raidos disleksiją“ (1968 m.). Tai išlieka vienas suprantamesnių apibrėžimų – daugiausia dėmesio skiriama nenumatytai „atsiradusiems rašymo sunkumams, kilusiems tai gebantiems asmenims, kurie turėjo tinkamas švietimo, socialines ir kultūrines galimybes“.

Visi šie apibrėžimai nurodo, kad disleksija atsiranda ne dėl netinkamų mokymo metodų ar pastangų stokos, o dėl negalios, kuri padaro tam tikrą įtaką.

Europos disleksijos asociacija apskaičiavo, kad 8 % pasaulio gyventojų turi tam tikros formos disleksiją, o 2–4 % gyventojų jos forma pažengusi jau kiek toliau.

Diagnozuoti disleksiją, palyginti su kitais skaitymo sunkumais, ganėtinai sunku. Kai kurie tyrėjai ir praktikai teigė, kad disleksiją diagnozuoti nėra būtina ir kad geriau vartoti bendrą terminą, pavyzdžiui, „specifiniai mokymosi skirtumai“ ir kad reikia individualiai dirbti su žmonėmis sprendžiant jų individualius poreikius (Elliott ir Grigorenko, 2014).

Disleksijos identifikavimo chronologijoje matoma, kad iš pradžių ji buvo laikoma medicinine problema – tai paaiškina, kodėl disleksija laikoma medicininės kilmės liga. Pavyzdžiui, plačiai naudojami tokie žodžiai, kaip „diagnozė“, „gydymas“ ir „gydymo planas“. Daugelyje šalių disleksijos liga gan ilgą laiką buvo naudojama vadinamajame medicininame modelyje.

Tačiau socialinė perspektyva rodo, kad disleksija gali būti ir socialinė problema. Kitaip tariant, žmonės neįgalūs tik tada, kai aplinka negali prisitaikyti prie jų poreikių. Socialinis modelis taip pat reiškia, kad tiek neįgalusis, tiek visuomenė turi atsakomybių; neįgalūs asmenys įgyja asmeninės patirties ir gali patys priimti sprendimus.

1.2 Iššūkiai disleksiją turinčiam skaitytojui

Prieštaraujant susiformavusiai nuomonei, disleksija susijusi ne tik su rašymu, nors rašymo įgūdžių trūkumai dažniausiai ir būna pastebimi anksčiausiai. Disleksija daro įtaką informacijos įsisavinimui, įsiminimui ir išreiškimui, tarp kurių pasireiškia ir atminties, įsisavinimo greičio, laiko suvokimo, organizavimo ir įsitraukimą į darbą problemos (BDA, 2013).

Šiose gairėse daugiausia dėmesio skiriama problemoms, atsiradusioms lankymosi bibliotekoje metu ir susijusioms su skaitymu.

Pagrindinė problema: žemas fonologinio supratimo lygis

Fonologinis suvokimas daugiausia susijęs su šnekamosios ir rašomosios kalbos santykio supratimu. Disleksiją turinčių asmenų fonologinis suvokimas dažnai būna žemesnis nei jų bendraamžių, jų sąmoningumas, palyginti su jų pažintiniu lygiu, taip pat yra žemesnis, nei būtų galima tikėtis.

Kas yra fonologinis supratimas? Tai – skirtingų įgūdžių sistema:

- Suvokimas, kad kalba turi skirtingus garsus
- Rimavimo supratimas
- Suvokimas, kad sakinius galima suskaidyti į žodžius, skiemenis ir fonemas
- Gebėjimas kalbėti apie garsus, juos apmąstyti ir jais manipuliuoti
- Šnekamosios ir rašomosios kalbos santykio supratimas.

Seniau buvo manoma, kad disleksiją turintiems skaitytojams problemas sukelia žemas fonologinis supratimas. Stanovich 1986-aisiais nustatė, kuo šie dalykai susiję: prasti fonologiniai įgūdžiai trikdo skaitymo procesą, o dėl to, kad mažai skaitymo įgūdžių turintys žmonės patiria sunkumų suprasdami raidės virtimo į garsą seką, jiems žodžių atpažinimo automatikos ir greičio plėtra tampa kiek vėlesnė. Tai ciklo, kuriame praktikos trūkumas, nepakankami sekos atpažinimo įgūdžiai ir sunkiai įsisavinama medžiaga atlieka savo rolę, pradžia.

Visapusiškam skaitymui trukdo nesėkminga skaitymo patirtis ir praktikos trūkumas; tai yra žemyn nukreiptos spiralės pradžia, vėliau sukelianti jau kitas gretutines pasekmes.

Įgudę skaitytojai netrukus pasiekia etapą, kai raides į garsus paversti reikia tik tada, kai pamato naujus ir sunkius žodžius. Įgiję daugiau skaitymo patirties, jie išmoka daug naujų žodžių ir įgyja informacijos bei žinių apie sintaksines struktūras. Gerai skaitantys ir platų žodyną turintys vaikai skaitys daugiau, išmoks daugiau žodžių reikšmių, taigi – skaitys dar geriau.

Kaip 1998-aisiais teigė Shaywitz, laikui bėgant prasti skaitytojai ir geri skaitytojai būna linkę išlaikyti savo padėtį skaitymo galimybių spektre. Lėtai ir nesimėgaujant procesu skaitantys vaikai dažniausiai turi siauresnį žodyną ir skaito mažiau. Dėl to jų vartojami žodžiai plėtojami lėčiau, o tai trukdo skaitymo gebėjimų gerinimui (Stanovich, 1986). Šiuos procesus labai gera iliustruoja „Naudok arba atiduok!“ pasakymas.

1.3 Poveikis skaitymui: disleksiją turinčių skaitytojų savybės

Nors disleksija sergantys skaitytojai negali būti laikomi vienodais, jie turi keletą bendrų savybių:

- Lėtai skaito
- Reikia du ar tris kartus perskaityti tam tikrus žodžius ar ištraukas
- Pasimeta puslapyje ir tada ieško skaityto sakinio
- Deda daug pastangų norint skaityti žodžius ir todėl ne iki galo suvokia tekstą

Kai kurie disleksiją turintys žmonės mėgsta skaityti, nors ir turi stengtis, tačiau daugelis vengia skaityti arba skaito tik tada, kai yra tam įpareigoti.

Kiti sunkumai, su kuriais susiduria disleksiją turintys žmonės

Nors kontroliniai sąrašai įvairiose šalyse skiriasi, beveik visur galima aptikti su skaitymu nesusijusius sunkumus, o dėl kai kurių bibliotekos ar internetinio katalogo išteklių gali sulaukti didesnio susidomėjimo.

Pavyzdžiai:

- Sunkumai reiškiant mintis ir aiškiai formuluojant klausimus (rašymo ar kalbėjimo metu)
- Sunku rasti tinkamus žodžius
- Sunkumai atliekant dvi užduotis vienu metu (pavyzdžiui, tuo pačiu metu klausantis ir rašant)
- Sunkumai dirbant įtemptomis sąlygomis arba spaudžiant laikui
- Prasta (netaisyklinga, sunkiai įskaitoma) rašysena
- Problemos, susijusios su informacijos, surūšiuotos abėcėlės tvarka, suvokimu
- Problemos, susijusios su orientavimusi pastatuose

Kai kurios nacionalinės daugelio šalių organizacijos apibūdino disleksiją turinčių skaitytojų požymius ir problemas. Rekomenduojama, kad bibliotekos įsigytų savo šalies kontrolinį sąrašą.

1.4 Skirtingos problemos skirtingomis kalbomis

Šiomis gairėmis vadovausis skirtingomis kalbomis kalbantys bibliotekų darbuotojai. Todėl svarbu žinoti apie skirtingų kalbų įtaką mokymosi sunkumams, tokiems kaip disleksija.

Pasak Davis (2005), kai kurių kalbų ortografija yra „seklī“, o kai kurių – „gili“. „Seklioji“ ortografija reiškia tai, kad raidžių ir garsų (grafemų ir fonemų) atitikimas rašymo sistemoje yra artimas vienas kitam. Suomų

kalboje pateikiamas geras pavyzdys – joje 23 asociacijos, atitinkančios tikslų raidžių skaičių.

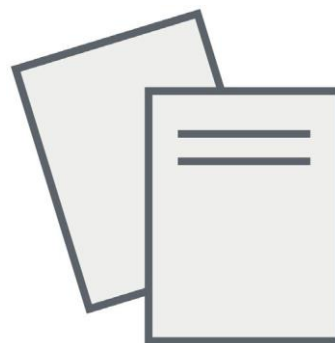
Rašytinė suomių kalba labai skiriasi nuo rašytinės anglų kalbos, tikriausiai turi netaisyklingiausią „giliają“ ortografiją pasaulyje. Anglų kalba kalbantis žmogus turi mokėti sudaryti ortografinius segmentus, susidedančius iš daug raidžių ir nenuoseklių grafikų segmentų. Bazinio raidžių ir garsų išmanymo nepakanka, norint naudoti grafemos ir fonemos (raidės / garso) atitikmenis.

Sėkmingai pradėjus skaityti, smegenys pirmiausia turi užmegzti teisingą ryšį tarp parašyto žodžio ir jo garso. Kai kuriose ortografijose fonema gali būti rašoma daugeliu būdų, o kitose ji rašoma visada taip pat (Davis, 2005).

1.5 Perspektyvos disleksiją turintiems asmenims

Svarbu žinoti, kad disleksija nėra liga ar kintanti būseną. Akivaizdu, kad disleksijos padariniai neturi neigiamos įtakos akademiniam ir profesiniam tobulėjimui (BDA, 2012).

Ankstyva diagnozė ir tinkama intervencija bei parama gali padėti disleksija sergantiems žmonėms sukurti strategijas, kaip palengvinti šią būklę.

2. Teisinis pagrindas

Šiame skyriuje aptariamas teisinis kontekstas ir autorių teisės.

Daugelio šalių autorių teisių įstatymuose yra skyrius, kuriame aptariamos išimtys ir apribojimai, taikomi žmonėms, kuriems sunku skaityti spausdintą tekstą. Tai naudinga tuo, kad knygos ir kiti leidiniai daugeliu atvejų gali būti pritaikyti disleksiją turinčių skaitytojų norams bei poreikiams ir taip pat išpildyti jų pageidavimus. Jei remiamasi tam tikromis autorių teisių sąlygomis, medžiaga vadinama pritaikyta arba prieinama versija. Daugeliu atvejų šiose versijose pridamos ypatingos knygų skolinimosi sąlygos, versijos taip pat negali būti priskiriamos prie viešai prieinamų rinkinių.

2.1 Autorių teisių klausimai

Autorių teisės nurodo teisę daryti kopijas ar kitaip apdoroti kūrinius. Tai – tvirta ir nenuginčijama teisė, kuri automatiškai priskiriama tam tikro kūrinio pavertimo prieinamu visuomenei, t.y. išleidimo metu. Daugelyje šalių taikoma tam tikra autorių teisių apsaugos forma kūriniui, jose parengtos ir pasirašytos viena ar daugiau tarptautinių autorių teisių sutarčių ir konvencijų. Tokio taikymo pavyzdžiai gali būti Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos ir Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis, kurioje nurodyti užsienio kūrinių apsaugos reglamentai. Kai kuriose šalyse autorių teisių reglamento laikomasi remiantis nacionaliniais įstatymais.

Paprastai autorių teisių galiojimo laikas yra ribotas ir pasibaigia praėjus 70-čiai metų po autoriaus mirties. Tada laikoma, kad kūrinys yra viešai prieinamas ir bet kas turi teisę jį laisvai kopijuoti. Gera žinoma knygų kolekcija, kuriai netaikomos autorių teisės, vadinama Gutenbergo projektu, jis pradėtas 1972-aisiais. Telkiamasi knygas pateikti skaitmeniniu būdu prieigą suteikiant internetu (<http://www.gutenberg.org>). Tai – pasaulyje seniausia skaitmeninė biblioteka, o 2014 m. joje buvo daugiau nei 45 000 unikalių kūrinių (el. knygų).

2.2 Bibliotekos paslaugų poveikis disleksiją turintiems asmenims

Norint suteikti kuo geriausias bibliotekos paslaugas disleksiją turintiems asmenims, bibliotekos darbuotojas turi žinoti teises ir autorių teisių sąlygas. Priklausomai tam tikrų kūrinių autorių teisių statuso, sąlygos gali skirtis.

Keletas patarimų:

- Ar aptariamasis kūrinys – bendrosios kolekcijos dalis? Tokiu atveju nėra esminio skirtumo, kaip skaitytojas skaito – skolintis galima.
- Jei aptariamasis kūrinys pritaikytas tam tikrą negalią turintiems žmonėms ir todėl nėra bendrosios kolekcijos dalis, klientas gali pasiskolinti tik tuo atveju, jei priklauso žmonių grupei, kuriai įstatymiškai taikoma išimtis.
- Jei valstybiniame autorių teisių įstatyme yra autorių teisių išimtis skaitymo sunkumų patiriantiems asmenims, patikrinkite, ar ši išimtis taikoma disleksiją turintiems asmenims. Jei taikoma, aptariamo atvejo skaitytojai kūrinį pasiskolinti gali. Jeigu išimtys netaikomos, gali būti įmanoma susitarti su leidėjų asociacija dėl bibliotekos paslaugų teikimo skaitymo sunkumų patiriantiems asmenims (nepriskiriamiems turintiems regėjimo sutrikimų). Dėl tokių priemonių taikymo susitarusios šalys yra Belgija (flamandų dalis), Nyderlandai ir Danija.

3. Sveiki atvykę į mūsų biblioteką!

Ką turėtų padaryti jūsų biblioteka, kad disleksiją turintys asmenys sulauktų palaikymo?

3.1. Įvadas

Teisė skaityti

Prieiga prie informacijos yra su skaitymu itin susijusi žmogaus teisė. Skaitymas yra socialinis ir ekonominis visuomenės poreikis, o rašytinė kalba – ypač didelė kultūros dalis. Gebėjimas skaityti nėra tik intelektualinis įgūdis, jis taip pat turi gilią socialinę ir kultūrinę prasmę. Negalėjimas skaityti padidina socialinės atskirties riziką ir daro neigiamą poveikį žmogaus gebėjimui įsitraukti į socialinį gyvenimą, jo raidai ir net sveikatai.

Įtraukimas

Tam tikras integruotas požiūris, kuris apima visus disleksiją turinčių asmenų gyvenimo aspektus, yra būtinas norint įveikti iššūkius tose vietose, kur jie dažniausiai atsiranda, t. y. mokykloje, namuose, darbe, mokymosi metu ar lankantis bibliotekoje. Įvairios sėkmės istorijos, pripažinimas ir geri pavyzdžiai motyvuoja ir įrodo, kad disleksiją turintys žmonės gali daug ko pasiekti ir būti sėkmingi.

Sąmoningumas ir informavimas padės įveikti stigiją, kai daroma prielaida, kad žmonėms, kuriems sunku skaityti ir rašyti, trūksta intelekto.

Disleksiją turintys asmenys gali pasitelkti daugybę skaitymą lengvinančių strategijų, tarp kurių yra ir tinkamų skaitymo ir rašymo priemonių naudojimas. Beje, jos bėgant metams tapo žymiai patogesnės ir labiau įtraukiančios naudotoją.

Suinteresuotosios šalys ir partneriai

Bibliotekos bendradarbiavimas su švietimo organizacijomis ir partneriais vietos savivaldybėse yra itin svarbus. Kitos suinteresuotos grupės yra tėvai, profesinės sąjungos, disleksijos asociacijos, užimtumo centrai, skaitymo konsultantai ir specializuotos bibliotekos, aptarnaujančios skaitymo sunkumų turinčius asmenis. Įstaigose, tokiose, kaip kalėjimai, gali būti daug žmonių, turinčių disleksiją ar kitų skaitymo sunkumų.

Dirbant su partneriais taip pat suteikiama daug informacijos apie poreikius ir naudotojų grupes, suteikiama galimybė į paslaugą įtraukti ir naudotojus.

3.2. Bibliotekos patirtis

Bibliotekoje daugiausia dėmesio skiriama žinių ir patirties kaupimui ir mokslui.

Disleksiją turintys asmenys gali neturėti pakankamai elgsenos bibliotekoje pagrindų ir tam tikrų su tuo susijusių įpročių. Gali būti, kad jie skaitymo metu nėra patyrę gerų įspūdžių ir dėl to vėliau bibliotekos nelaiko laisvalaikio, renginių ir mokymosi laiko praleidimo vieta. Pagrindinė bibliotekos užduotis – leisti žmonėms suprasti, kad tai yra daugiau nei tik į lentynas sudėta spausdintų knygų kolekcija. Ji leidžia skaitymo sunkumų turintiems žmonėms prieiti prie rašytinės medžiagos naudojant įvairias strategijas, tarp kurių yra ir skaitymo technologijos.

3.3. Bibliotekos erdvė ir pristatymas

Svarbu, kad lengvai skaitoma medžiaga ir IT priemonės būtų visiems pasiekiamos arba netoli informacijos stendo. Kartais skaitymo sunkumų turinčius žmones reikia apmokyti, kaip elgtis su IT priemonėmis, tokiomis, kaip skaitymo ir rašymo programinė įranga, skaitymo rašikliai ir specialios mobiliosios programos (daugiau informacijos ieškokite šeštame skyriuje).

Skaitytojams mokėti naudotis lengvai skaitomas knygas nurodančius ženklus ir piktogramas būtų taip pat naudinga. Patarimai ir gudrybės:

- Aiškiais ženklais ir piktogramomis pažymėtas pastatas visada būna žymiai lengviau pastebimas ir geriau pritaikytas kiekvienam žmogui.
- Įsitikinkite, kad ženklai nebūtų parašyti didžiosiomis raidėmis, kursyvu ar būtų pabrauktos.

- Sukurkite skaityti įkvepiančią ir gerai matomą erdvę, kurioje naudotojai naršydami kolekciją ir tyrinėdami IT įrankius galėtų atsipalaiduoti.
- Išsirinkite tokius baldus, kurie lankytojus įkvėptų naršyti ir skaityti. Disleksiją turintys žmonės ir kiti suinteresuoti asmenys gali padėti išsirinkti. Lentynas išskirstykite pagal aiškiai matomus ir atpažįstamus ženklus.
- Padėkite lengvai skaitomą medžiagą šalia garsinių knygų. Kombinuokite spausdintas knygas su jų įgarsintomis (audio) arba prieinamos skaitmeninės informacijos sistemos (toliau – DAISY) versijomis (žr. 5.3 skyrių). Knygas ir kitus leidinius, naudodami piktogramas ir etiketes, atskirkite pagal žanrus.

Bibliotekoje gali būti ir toks skyrius: „Perskaitykite skirtingais būdais“. Jame surenkamos „kalbančios“ (įrašytos) knygos, spausdintos knygos ir prieinamos skaitmeninės informacijos sistemos knygos, lengvai skaitomi leidiniai bei knygos, parašytos dideliu šriftu. Jau esama ir tokių pavyzdžių, kaip „Apple Shelves“ ir „Makkelijk Lezen Pleinen“ („Easy Reading Plaza“ - žr. A priedą).

Nepamirškite integruoto požiūrio ir jo svarbos. Vertės grandinė, kuri leidžia džiaugtis skaitymu, gali nutrūkti daugelyje taškų – galimai net ir registruojantis bibliotekoje. Apsvarstykite visą patirtį iš kliento pusės. Pasitarkite su paslaugos naudotojais, kad nustatytumėte visas problemas.

Leidiniai ir jų atrankos kriterijai

Kolekciją turėtų sudaryti lengvai skaitomos knygos su kompaktiniais diskais arba su prieinamos skaitmeninės informacijos sistemos knygomis, be to, turėtų būti ir įvairaus sudėtingumo grožinės ir negrožinės literatūros, kuri patiktų bet kokių pomėgių ir sugebėjimų žmonėms.

Kai atrankos kriterijai leidiniams, kurie nebuvo specialiai išleisti disleksiją ar kitokių skaitymo sutrikimų turintiems naudotojams, yra šie:

- Trumpi žodžiai ir sakiniai
- Daug paveikslėlių
- Nustatyta kairioji lygiuotė, o dešinioji laisvo lygiavimo (lengvina skaitomumą)
- Venkite teksto, parašyto blokais
- Venkite „triukšmingų“ spalvų (per ryškių, mišrių, susikertančių spalvų)

Leidinių pateikimas

Visas knygas padėkite taip, kad jų priekis (arba nugarėlė) būtų matomai nukreiptas į žmogų. Įdomiai ir įtraukiančiai iliustruotas viršelis pritraukia

skaitytojus, tuo tarpu knygos, pateiktos iš nugarėlės pusės, greičiausiai nesukels tokio smalsumo ir neatreiks daug dėmesio. Jei knygos bus padėtos šonu, disleksiją turinčiam žmogui gali būti sunku skaityti ant knygos šono parašytą tekstą.

Piktogramos

Piktogramos žmonėms padeda surasti tai, ko jie ieško. Grožinės ir negrožinės literatūros piktogramų pavyzdžius galite rasti šiose svetainėse:

<http://www.letbib.dk/res/docs/pictogrammer-faglitteratur.pdf>

<http://www.letbib.dk/res/docs/pictogrammer-skoenlitteratur.pdf>.

Paveikslėlius galima atspausdinti, laminuoti ir priskirti prie išteklių. Taip pat galite naudoti temines piktogramas ir jas susieti su prasimanymais bei tikrove, pavyzdžiui, karu ar sportu.

IT priemonės

Pasitelkdamį technologijas, disleksiją turintys žmonės gali įveikti dalį skaitymo sunkumų. Svarbu žinoti apie šių priemonių prieinamumą ir kaip jomis naudotis.

Tokių IT priemonių išvaizda ir naudojimas neturėtų būti išskirtini, t.y., šios priemonės turėtų atrodyti kaip įprastos technologijos.

Idėjos IT priemonių vietai:

- Kompiuterius statykite šalia garsinių knygų ir kitų lengvam skaitymui skirtų leidinių.
- Visuose bibliotekos kompiuteriuose įdiekite skaitymui ir rašymui skirtas pagalbines technologijas.
- Bibliotekos svetainėje pasiūlykite trumpus mokymus, kaip naudotis IT priemonėmis.

Svetainė

Svetainė ir katalogas turi būti prieinami visiems. Struktūra turėtų būti paprasta, šriftas – aiškus ir lengvai pritaikomas, taip pat turėtų būti spalvų bei pateiktas įgarsinto teksto skaitymo mygtukas.

Bibliotekos paieškos vykdyklėje turėtų būti pateikiamos piktogramos. Toks išdėstymas naudingas, kai paieškos rezultatuose pateikiami leidinių viršeliai ir trumpi, lengvai perskaitomi turinio aprašymai.

Kiti galimi variantai:

- Meniu asmenims, kuriems sunku skaityti.
- Įvairūs šrifto nustatymai.
- Tikslinei grupei skirtos nuorodos, valdikliai ir programos.
- Galimybė ieškoti lengvai perskaitomos medžiagos.
- Paieškai kataloge skirtas kalbos sintezatorius.
- Vietoje teksto bibliotekos paslaugoms pavaizduoti naudojami vaizdo įrašai.

- Pateikiami darbuotojų, kurių specializacija yra disleksija ir skaitymo sunkumai, vardai ir nuotraukos.

Daugiau informacijos rasite perskaitę Žiniatinklio prieinamumo iniciatyvą (*angl.* WAI):

<http://www.w3.org/WAI/intro/accessibility.php>.

3.4. Rinkodara bibliotekoje ir už jos ribų

Disleksiją turintiems asmenims bibliotekos paslaugos turėtų būti reklamuojamos ir už jos ribų. Bibliotekoje turi būti aiškiai nurodyta, kaip naudojantis jos paslaugomis padedama skaitymo sunkumų patiriantiems asmenims.

Žemiau pateikiama dalis rinkodaros pasiūlymų:

- Naudodami žinomus logotipus, išvengsite ilgų paaiškinimų.
- Galima naudoti lengvai perskaitomus ir informatyvius bukletus (tiek spausdintus, tiek skaitmeninius). Juos reikėtų padalinti švietimo organizacijose, darbovietėse, mokyklose, parduotuvėse, užimtumo tarnybose ir gydytojų kabinetuose. Bukletus gali padėti kurti žmonės, turintys disleksiją ir asmenys, kurie nusimano apie įvairias negalias.
- Bibliotekos paslaugose galima pateikti mokomąją vaizdo medžiagą. Žiūrėti ir klausyti kartais gali būti lengviau negu skaityti. Geros kokybės vaizdo medžiagai paruošti reikalinga paprasta įranga.
- Informaciją pateikite dideliame ekrane.
- Galima rengti papildomus susitikimus arba kavos pertraukėles, kuomet būtų siūloma technologinė pagalba ir galimybės susitikti su bibliotekos darbuotojais, kurie turi specializuotą žinių apie disleksiją. Naudotojai taip pat turės galimybę pasikalbėti su panašiais iššūkiais susiduriančiais žmonėmis.
- Ekskursijos po biblioteką – galite parodyti susijusius leidinius ir akcentuoti ne tik atspausdintas knygas.
- Mokymai:
- Disleksiją turintiems mokiniams arba studentams (gali būti organizuoti padedant mokytojų specialistų);

- Suaugusiems, kuriems sunku skaityti (padedant įmonių, švietimo įstaigų ir profesinių sąjungų);
- Tėvams ir vaikams (kartu su skaitymo konsultantais ir mokytojais), mokymai apie naująją mediją ir elektronines knygas.
- Galima pasiūlyti skaitymo būrelius, kuriuose naudojamos tiek spausdintos, tiek garsinės knygos.
- Kontaktą su naudotojais galima išlaikyti siunčiant skaitmeninius informacinius biuletenius. Juose galima pateikti informaciją apie naujas knygas, artėjančias paskaitas, renginius ir naujas skaitymo priemones. Jeigu turite galimybę, pristatykite ir lengvai perskaitomą versiją arba garsinę versiją.
- Lengvai perskaitoma „mėnesio knyga“.
- Siūlykite pagalbą ruošiant namų darbus.
- Teikite straipsnius ir reklaminius skelbimus vietiniuose laikraščiuose bei populiariuose žurnaluose, socialiniuose tinkluose, internetinėse svetainėse, radijuje bei televizijoje.
- Renginiai. Informuokite disleksiją turinčius naudotojus apie bibliotekoje vykstančius renginius bei nepamirškite renginių vaikams. Renginius taip pat galima organizuoti kartus su partneriais, siūlyti praktinius skaitymo seminarus ir pakviesti žinomus disleksiją turinčius žmones. Šie žmonės gali būti sektiniais pavyzdžiais, pavyzdžiui, autoriai, komikai, muzikantai, politikai arba sportininkai. Dalyvaukite vietiniuose renginiuose, taip galėsite reklamuoti bibliotekos teikiamas paslaugas.

Beveik 50 % „Nota“ naudotojų grupės narių teigia, kad jie mielai naudotųsi biblioteka kaip vieta su kitais disleksiją turinčiais žmonėmis susipažinti. (2011 m. – papildoma pagalba ir mokymosi prieiga disleksiją / didelius skaitymo sunkumus patiriantiems vaikams ir jauniems žmonėms. Nota – Danijos nacionalinė biblioteka spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems žmonėms)

3.5. Kiti bibliotekos tipai

Biblioteka vaikams

3 skyriuje minėtos rekomendacijos ir veiksmai taip pat taikomos vaikų ir mokyklų bibliotekoms. Visgi, tėvų funkcija čia taip pat labai svarbi.

Tėvai

Ne visiems tėvams skaitymas namuose yra vertingas laisvalaikio praleidimo būdas ir dauguma net nežino, kad yra priemonių ir metodų, kurie pagerintų jų vaiko skaitymo įgūdžius. Skaitymas vaikui gali būti šeimoje neįprasta ir tėvai dažnai nežino, kaip reaguoti į skaitymo sunkumus. Tad informacija apie teigiamą požiūrį į skaitymą, knygas ir skaitymo technologijas gali būti labai naudinga.

Disleksija gali būti paveldėta, taigi abu tėvai arba vienas iš jų taip pat gali ją turėti. Skaitymui įtakos gali turėti blogos patirtys ir sunkumai, o tai pasireiškia tuo, kad žmogus nėra patyręs skaitymo malonumo. Disleksiją turintys tėvai gali

nežinoti, kad jie patys gali naudotis bibliotekos teikiamomis paslaugomis.

„Kængurulommen“ (kengūros kišenė) yra danų kampanija, skatinanti disleksiją turinčius tėvus skaityti savo vaikams (<http://www.nota.nu/node/442>, vaizdo įrašas su anglų kalbos subtitrais).

Bendradarbiavimas tarp vaikų ir mokyklos bibliotekų. Bibliotekos paslaugos vaikams ir jauniems žmonėms turėtų būti organizuojamos bendradarbiaujant su mokytojais specialistais, mokyklos bibliotekininkais ir vaikų bibliotekos bibliotekininkais.

Pavyzdžiai ir idėjos:

- Bendradarbiavimas tarp viešosios bibliotekos ir mokytojų, taip palaikant vaikus ir paauglius, turinčius spausdinto teksto skaitymo negalią, Linköpings stadsbibliotek (Švedija), Anna Fahlbeck „PowerPoint“ pristatymas. (žr. Priedas A)
- Kai kurios bibliotekos Flandrijoje naudoja žymes spausdintoms ir prieinamos skaitmeninės informacijos sistemos (*angl.* DAISY) formato knygoms susieti, t. y. DAISY knyga žymima „knyga yra bibliotekoje“ žyme, o spausdinta knyga – DAISY knyga yra bibliotekoje“ žyme.

Abiejų formatų knygas skolinasi vaikai ir jauni žmonės, vienu metu skaitydami ir klausydami jie lavina savo skaitymo įgūdžius. Skaitymo užduotį palengvina galimybė DAISY knygoje sulėtinti garso atkūrimo greitį.

- Spausdintose knygose Švedijos viešosiose bibliotekose pateikiamas DAISY diskas.

Mokyklų bibliotekos

Mokykloje dėmesys skiriamas mokslams. Disleksiją turintys vaikai turėtų būti visapusiškai palaikomi, pamokose turi būti lygiaverčiai ir įsitraukti į klasės socialinę aplinką. Tam reikalingi mokymo įgūdžiai ir profesionalumas, kartu su žiniomis apie skaitymo pagalbą.

Jeigu skaitymo sunkumai laikomi kompetencijos stoka, atsiranda kliūčių. Jeigu vaikams sunkiau skaityti, lyginant su jų klasės draugais, jie tai greitai pajaučia, o tai paveikia jų skaitymą ir savigarbą.

Labai svarbu anksti pastebėti skaitymo ir rašymo sunkumų turinčius vaikus. To nepadarius, disleksiją turintys vaikai ir jauni žmonės bus nusivylę ir praras viltį kada nors pasiekti tinkamą skaitymo lygį. Tai turi žinoti mokytojai ir mokyklų bibliotekininkai, o tai žinodami užtikrinti, kad strategija, specialios programos ir tinkamos IT priemonės jiems yra prieinamos.

3.6. Mokslo bibliotekos

Universitete studijuojančių disleksiją turinčių studentų, skaičius auga, bet daliai asmenų disleksija nustatoma jau besimokant aukštosiose mokyklose. Tad informacijos prieinamumui disleksiją turintiems studentams turi būti skirtas ypatingas dėmesys.

Kuomet kalbama apie svetainių ir skaitymo medžiagos prieinamumą, mokslo ir viešosios bibliotekos susiduria su tokiais pat iššūkiais. Galbūt šios bibliotekos patirianetgi didesnių iššūkių, nes informacija jose yra sudėtingesnė. Paslaugų ir konsultacijų poreikis panašus ir studentams gali reikėti labiau pritaikytų išteklių bei individualių paslaugų, kaip ir lengvo priėjimo prie mokymo programos. Vienodas mokomųjų medžiagų prieinamumas yra teisinė problema. Nuo kiekvienos šalies priklauso, kaip šis prieinamumas ir su juo susijusios teisinės problemos palengvinami. Rekomenduojamas bendradarbiavimas tarp universiteto paramos centro neįgaliesiems studentams ir leidėjų. Tokiu atveju disleksiją ir skaitymo sunkumus turintys studentai gaus prieigą prie elektroninių tekstų versijų ir tinkamu formatu galės redaguoti dokumentus.

Pasiūlymai:

- Įkurti su leidėjais bendradarbiaujančią studentų disleksijos tarnybą, kurioje sprendžiamas individualus disleksiją ir skaitymo sunkumus turinčių studentų prisitaikymas.
- Paskirti informacijos apie negalią turintį darbuotoją dirbti kartu su įstaigos patarėju (-ais) dėl negalios.
- Pravesti reguliarius mokymus apie disleksiją. Taip bibliotekos personalas bus apmokytas, kaip padėti disleksiją turintiems studentams.
- Pasiūlyti pratęsti skolinimosi laikotarpius.
- Pasiūlyti tinkamą programinę įrangą ir pagalbines technologijas turintiems disleksiją.
- Siūlyti pasiskolinti USB laikmeną su nemokama pagalbine programine įranga, įskaitant „tekstas į kalbą“ programą.
- Svetainėje pateikti informaciją, kaip sukurti ir gauti prieigą prie dokumentų alternatyviais formatais bei informaciją apie prieinamus išteklius ir pagalbines technologijas.

4. Bibliotekos darbuotojai

Kl.: Ko tikitės iš bibliotekos darbuotojų? Ats.: Kad jie padėtų su reikiama dalykais, o ne siūlytų kažką kito.

Kad būtų pozityvūs ir sakytų „Žinoma! galite tai skaityti!“ Kad tiesiog padėtų.

(Įgarsintos knygos ir skaitantys vaikai. Suomių apklausa, 2013)

4.1. Sąmoningumo skatinimas

Nekenčiu skaitymo!

„Nekenčiu skaitymo“ - tai buvo vienos flamandų kampanijos disleksiją turintiems vaikams ir jauniems žmonėms šūkis. Buvo išrinktas toks šūkis, kadangi kampanijos pradininkai dažnai girdėdavo skaitymo sunkumus turinčius vaikus ir jaunas žmones tai sakant. Pradžioje dalis bibliotekininkų ir specialiųjų poreikių mokytojų buvo šokiruoti, tačiau vėliau pripažino, kad žmonės tikrai vartoja šiuos žodžius. Visgi, nekenčiama ne istorijų ar turinio, o skaitymo kaip veiksmo ir kartu ateinančio nepilnavertiškumo jausmo. Dėl to bibliotekų darbuotojai turėtų prikalbinti disleksiją turinčius jaunas žmones išmėginti skaityti ne tik spausdintas (tekstines) knygas. Taip jauni žmonės gali atrasti sau tinkamą arba bent lengviausią metodą.

Sąmoningumas, sąmoningumas, sąmoningumas

Raktinis žodis – sąmoningumas. Tai svarbu žinoti visiems bibliotekos darbuotojams, tiek budėtojui, kuris tikriausiai yra pirmasis kontaktas, tiek vyriausiajam bibliotekininkui, kuris kuria strategijas ir priima sprendimus.

- Klientų aptarnavimas – pradinis pagrįstos papildomos paramos teikimo taškas.
- Svarbu *mąstyti imtinai*, kadangi išvengiama tikslinės grupės niekinimo ir žmonės skatinami išbandyti visas bibliotekos teikiamas paslaugas.
- Sąmoningumas taip pat suteikia supratimą kada būti aktyviems, o kada susilaikyti.
- Prieinamumo sąmoningumas svarbus visuose bibliotekos pastato ir paslaugų aspektuose (žr. 3.3. skyrių apie pastatą, lentynas, svetainę ir katalogą).
- Svarbiausia turėti išsimokslinusių darbuotojų, tikinčių, kad kiekvienas vaikas, jaunas asmuo ir suaugęs žmogus turi teisę skaityti ir mėgautis knygomis.

4.2. Bibliotekos darbuotojai

2001 metų disleksijos gairėse nurodoma, kad „už atidų paslaugų suteikimą silpniems skaitytojams, kuomet šie apsilanko bibliotekoje, yra atsakingi visi bibliotekos darbuotojai“. Tai galioja ne tik darbuotojams, kurie yra atsakingi už katalogus ir svetaines, bet ir jų kolegoms, kurie renka medžiagas į rinkinius.

Tačiau tėvai ir jauni žmonės dažnai skundžiasi darbuotojais, dirbančiais registratūroje. Už vaikų aptarnavimą atsakingas darbuotojas yra daugumoje bibliotekų. Toks darbuotojas puikiai nusimano apie disleksiją turinčių žmonių poreikius ir kaip prie jų prieiti. Visgi, toks darbuotojas prireikus ne visada gali būti laisvas, o galbūt jam tuo metu gali būti ir laisvadienis. Todėl labai svarbu dalintis žiniomis ir įgūdžiais, kad lankytojams prireikus galėtų padėti bet kuris darbuotojas. Lankytojai supranta, jog ne visi darbuotojai specializuojasi visose srityse, tačiau tikimasi bent jau bazinių įgūdžių.

Skaitymo gairės

Reikia turėti apmokytą personalą, kuris specializuotųsi aptarnauti skaitymo sunkumus turinčius naudotojus ir būtų pirminis šių naudotojų kontaktas. Turite užtikrinti, kad visi bibliotekos darbuotojai galėtų pasiūlyti bazinę pagalbą ir esant būtinybei nukreipti naudotojus pas labiau specializuotus darbuotojus.

„Mano asmeninis bibliotekininkas“

Siūloma įvesti galimybę užsiregistruoti susitikimui su „asmeniniu bibliotekininku“. Šis asmuo skatins naudotojus lankytis bibliotekoje ir padės jaustis saugiai. Tokiu būdu naudotojai kiekvieną kartą apsilankę bibliotekoje neturi nupasakoti savo specialių poreikių. Naudotojai jau yra pažįstami su žmogumi, kuris juos žino ir taip yra lengviau atsipalaiduoti bei užduoti norimus klausimus. Publikuokite asmeninių bibliotekininkų kontaktinę informaciją, kaip vardą, telefono numerį ir nuotrauką. Reikėtų žinoti, kad disleksiją ir skaitymo sutrikimus turintys naudotojai mieliau bendrauja telefonu negu raštu.

Dalinimasis žiniomis

Žiniomis svarbu dalintis ne tik tarp bibliotekos darbuotojų, bet taip pat tarp kolegų iš skirtingų bibliotekų ir bibliotekos darbuotojų ir kitų apie disleksiją žinančių profesionalų. Tai gali būti specialiųjų poreikių mokytojai, mokyklų bibliotekininkai, mokyklose ir suaugusiųjų švietime dirbantys psichologai, logopedai, vietinės ir nacionalinės disleksijos organizacijos. Organizacijų, kurių veikla orientuota į disleksiją, patirtis ir žinios yra labai vertingos.

Kartu dirbant ir kuriant partnerystės modelius su tinkamomis organizacijomis ir suinteresuotosiomis šalimis, bibliotekos paslaugos gali būti labai naudingos.

4.3. Bibliotekos mokyklos

Dauguma bibliotekos darbuotojų savo profesinį išsilavinimą ir mokymą pradeda bibliotekos mokykloje. Tačiau, dalyje šalių nebėra konkrečių bibliotekos mokymo programų, o kitose tokių net nebuvo.

Jeigu yra mokymo programa bibliotekos ir / arba informacijos profesionalams, svarbu, kad joje būtų įtraukta informacija apie specialiųjų poreikių naudotojus, kaip turinčius disleksiją asmenis. Bibliotekos mokyklos pagal poreikį dažnai organizuoja paskaitas arba seminarus skirtingoms skaitytojų grupėms, visgi, efektyviau yra reguliariai vesti į mokymo programą įtrauktą modulį.

„Pakviesti disleksiją turintį asmenį pasikalbėti su bibliotekos mokyklos studentais, apie tai, kokių leidinių ir paslaugų lankytojai tikisi iš bibliotekos, gali būti naudinga“ (Bibliotekos paslaugų gairės turintiems disleksiją asmenims (2011) 6 psl.). Organizacijos, kurių veikla orientuota į disleksiją, ir specializuotos bibliotekos gali suteikti įdomios ir reikiamos informacijos bei patarti.

4.4. Mokymasis visą gyvenimą

Bibliotekos paslaugų ekspertas įprastai kolegų sąmoningumui ir žinių gerinimui surengia papildomus mokymus. Į disleksiją orientuotų ir švietimo organizacijų galimybė dalintis informacija, patirtimi ir žiniomis su kolegomis iš kitų bibliotekų yra puikus būdas gilinti įgūdžius ir žinias. Pavyzdžiui, galima rengti trumpus praktinius seminarus susipažinimui su naujomis išvalgomis ir metodais. Geriausias būdas genialioms idėjoms ir geriausiai praktikai atrasti yra dalinimasis patirtimi ir pasiteisinusia praktika. Šiuos užsiėmimus gali rengti bibliotekų asociacija arba pačios bibliotekos. Taip pat kiekvienas disleksiją turintis darbuotojas gali pasiūlyti vertingų išvalgų.

Tarptautinė bibliotekų asociacijų ir institucijų federacija teikia puikų ekspertinių žinių tinklą tarptautiniu lygiu. Metinėje konferencijoje ir nuotolinėse specialistų konferencijose profesionalai iš viso pasaulio susitinka ir dalinasi vertinga informacija bei geriausia praktika. Bibliotekos paslaugų asmenims, turintiems specialiųjų poreikių (*angl.* LSN) ir bibliotekos paslaugų asmenims, turintiems spausdinto teksto skaitymo sunkumų (*angl.* LPD) skyriai reguliariai konferencijų sesijose atkreipia dėmesį į bibliotekos teikiamas paslaugas specialiuosius poreikius turintiems asmenims.

Kiekviename lygyje mokyklos ir viešosios bibliotekos darbuotojai turėtų prisidėti prie mokymosi visą gyvenimą iniciatyvos.

Vyriausybės, bibliotekų asociacijos, bibliotekos mokyklos, disleksijos asociacijos, bibliotekoje dirbantys asmenys, kuriems sunku skaityti spausdintą tekstą, ar kitų profesinių organizacijų rengiami praktiniai ir teoriniai seminarai bei konferencijos praplės žinias ir skatins progresą.

4.5. Strateginis planavimas

Svarbu, kad bibliotekos paslaugas disleksiją ir skaitymo sunkumus turintiems žmonėms tvarkantys darbuotojai dalyvautų visuose bibliotekos planavimo procesuose. Tai užtikrins sąmoningumo ir paramos integravimą bibliotekos bendruose tiksluose ir ilgalaikiuose planuose.

Specialūs veiksmai gali turėti trumpalaikį poveikį, tačiau žymiai geresnius ilgalaikius rezultatus suteiks gerai apgalvotas planas. Būtinai visas bibliotekos paslaugas ir kelerių metų užsitęsimą apimantis integruotas metodas. Žinoma, būtina suteikti užtektinai lėšų medžiagoms, darbuotojams, rinkodaros kampanijoms ir kitiems poreikiams.

4.6. Paslaugos ir patarimai

Turintiems disleksiją žmonėms gali būti sunku eiti į biblioteką, kadangi joje gausu jiems sunkumų keliančio rašyto teksto. Elgdamiesi pagarbiai ir empatiškai užtikrinkite, kad disleksiją ir kitas skaitymo negalias turintys žmonės jaustųsi

laukiami ir jiems būtų gera. Svarbu, kad lankymasis bibliotekoje būtų maloni patirtis.

Bibliotekininkas turi būti puikus pašnekovas ir klausytojas, kadangi naudotojai retai pasisako turintys disleksiją.

Štai keli patarimai:

- Turite ramiai reaguoti, jeigu disleksiją turintis žmogus nenori kalbėti apie savo skaitymo sunkumus ir pagal tai turite pritaikyti teikiamas paslaugas.
- Pabrėžkite ne tik knygų, bet ir, pavyzdžiui, filmų, garsinių knygų, DAISY knygų, muzikos, žaidimų, renginių, lengvai perskaitomos medžiagos ir skaitymo priemonių naudojimą.
- Papasakokite apie plika akimi nematomas galimybes, kaip skaitmeninius išteklius.
- Pasiūlykite asmeninį turą ir aprodykite lentynas bei aktualias vietas.
- Pasiūlykite pratęsti skolinimosi laikotarpį.

Vieta „lengvai perskaitomai“ medžiagai

- Naujus naudotojus supažindinkite su leidinių išdėstymu.
- Aprodykite įvairias medžiagas.
- Pabrėžkite, kad dalis medžiagų prieinamos ir garsinių bei DAISY knygų formatu.
- Parodykite ir paaiškinkite, ką reiškia piktogramos.

Paslaugos internete

- Parodykite susijusius bibliotekos svetainės skyrius.
- Informuokite naudotojus apie susijusias paslaugas internete ir parodykite, kaip jomis naudotis.

Disleksiją turintiems žmonėms paslaugas teikiantys bibliotekininkai turėtų žinoti, kad:

- Kas tinka vienam žmogui, kitam tai gali būti nenaudinga.
- Nereikia koncentruotis į klientų silpnybes, o žinoti jų stipriąsias vietas.
- Reikia būti pozityviais ir priimti naudotojų siūlomus sprendimus.
- Svarbiausia yra mėgautis skaitymu, o ne ieškoti konkrečios būklės gydymo būdų. Bibliotekos darbuotojų vaidmuo skiriasi nuo specialiųjų poreikių mokytojų ir pedagogų.

5. Turinys

Pagrindinė bibliotekos paskirtis yra suteikti prieigą prie informacijos, žurnalų ir knygų turinio. Disleksiją turinčiam skaitytojui turinio aprašymas, pateikimas ir kalba turi didžiulę teigiamą įtaką.

Šiame skyriuje pateikiama informacija, kaip kiekviena biblioteka disleksiją turintiems žmonėms gali suteikti užtektinai turinio ir specialių prietaisų.

5.1. Spausdinti leidiniai

Disleksiją turintiems žmonėms didelę svarbą turi tai, kaip tekstas yra atspausdintas. Yra paprastos taisyklės ir rekomendacijos, kaip turintiems disleksiją palankiai pateikti spausdintą informaciją arba informaciją ekrane. Rekomendacijos apima šriftą, dydį, tarpus ir išdėstymą. Reikėtų vengti ilgų sakinių ir žodžių skaidymo skiemenimis. (Daugiau informacijos prie disleksijai tinkamą spausdintą tekstą rasite B priede).

5.2. Lengvai perskaitoma medžiaga

Lengvai perskaitomų leidinių tikslas yra pateikti paprastą tekstą, kuris ne tik lengvai suprantamas, bet ir tinkamas skirtingoms amžiaus grupėms. Lengvai perskaitomos medžiagos gali išspręsti įvairias skaitymo problemas, taip pat ir disleksiją. Pavyzdžiui, gali padėti žmonėms, turintiems ribotus intelektualius / pažintinius gebėjimus.

Naujosios technologijos prisideda prie lengvo perskaitymo

Skaitymo elektroniniu būdu metu galima pritaikyti šriftą, jo dydį ir spalvas, tad lengvai perskaitomos medžiagos atitinka disleksiją turinčių žmonių poreikius. Pavyzdžiui, DAISY knygų įrašai, garsinės knygos ir vaizdo įrašai disleksiją turintiems žmonėms gali būti labai naudingi.

Puikus pavyzdys Švedijoje

Dauguma Švedijos lengvai perskaitomo teksto centro publikuotų lengvai perskaitomų knygų Švedijos prieinamos medijos agentūros (MTM) buvo konvertuotos į DAISY knygų įrašus. Disleksiją ar skaitymo problemas turintys jauni žmonės gali klausyti DAISY knygos kartu sekdami ir spausdintą versiją. Šiuos išteklius galima pasiskolinti mokykloje arba viešosiose bibliotekose.

Lengvai perskaitomų medžiagų kūrimas

Norėdamas sukurti originalias lengvai perskaitomas medžiagas arba originalų tekstą paversti lengvai perskaitoma versija, autorius ir / arba leidėjas turi atsižvelgti į turinį, kalbą, iliustracijas ir grafinį išdėstymą.

Žr. 2010 metų IFLA antrąjį (pataisytą) Lengvai perskaitomų medžiagų gairių leidimą (Specialisto ataskaita 120, taip pat žr. B priedą).

5.3. Garsinės knygos

Gera žinoma ir plačiai naudojama alternatyva spausdintoms knygoms yra šių knygų klausimas garsiniu formatu, o tai gali būti naudinga disleksiją turintiems žmonėms.

Dauguma viešųjų bibliotekų siūlo garsines knygas. Taip pat dauguma aklujų ir sunkiai skaitančių spausdintą tekstą žmonių bibliotekų bei susijusios organizacijos Europoje ir Jungtinėse Valstijose disleksiją turintiems žmonėms pradėjo dalinti skaitmeninius knygų įrašus.

Knygų įrašų naudojimas teigiamai paveikė disleksiją turinčių žmonių skaitymą ir akademinius pasiekimus. Be to, teksto skaitymas ir įrašo klausymas vienu metu turi stiprų poveikį ir gerina skaitymo įgūdžius. Nors kartais galima kuriam laikui padėti spausdintą knygą ir pasimėgauti garsiniu knygos įrašu.

Auga gerai pasakojamų ir įrašytų garsinių knygų kolekcija tiek plačiai visuomenei skirtose komercinėse rinkose, tiek specialiai spausdinto teksto negalią turintiems žmonėms skirtose specializuotose kolekcijose. Remiantis istorija, komercinės garsinės knygos dažnai būdavo sutrumpintos, o specializuoti knygų įrašai yra kitaip atrodančios originalių spausdintų darbų vientisos kopijos. Žemiau aprašyti pagrindiniai garsinių knygų formatai.

Danų atliktos apklausos duomenimis (Pagalbinės priemonės, 2011), garsinės knygos daugybei disleksiją ar didelius skaitymo sunkumus turintiems vaikams ir jauniems žmonėms suteikia būtiną skaitymo platformą. Tokiu būdu įgyjama žinių ir patirties.

Švedų atliktos apklausos, paremtos tikslinės grupės diskusijomis, duomenimis (Knygų įrašai, 2013), bibliotekų dėmesys turėtų būti sutelktas į vaikų naudojimąsi knygų įrašais. Taip pat pabrėžiama profesionalaus požiūrio į kiekvieną susitikimą svarba.

Kompaktinis diskas (*angl. CD*)

Garsinių knygų kompaktiniai diskai yra viena labiausiai naudojamų technologijų rinkoje. Tačiau, kompaktinių diskų technologija silpnėja, o dydis ir naršymas riboti. Vidutinio ilgio knygos pilna garsinė versija trunka apie 10 valandų (600 minučių), o tai visumoje yra 9–10 kompaktinių diskų. Sunku visus šiuos diskus supakuoti į vieną dėklą ir užtikrinti reikiamą eiliškumą, nors garso kokybė ir yra nuostabi ir dauguma žmonių žino diskų eiliškumą. Knygų kompaktiniai diskai yra būdas skaitytojus supažindinti su garsiniu skaitymu.

MP3 formatas

Vis daugiau garsinių knygų tiekėjų savo turinį leidžia atsisiųsti MP3 formatu – tai pagrindinis garso failų glaudinimo standartas. Vienas populiariausių tarp jaunų žmonių yra garsinės knygos klausymas mobiliojoje platformoje MP3 formatu.

DAISY knygų įrašai

DAISY knygos įrašas yra jau esamo darbo garsinė, žmogaus balsu pasakojama, versija. Toks įrašas dažniausiai spausdinamas ant kompaktinio disko, naudojant CD-ROM disko specifikacijas ir MP3 formato glaudinimą tam, kad visa knyga tilptų į vieną diską.

DAISY – tai tarptautinis atvirasis standartas, naudojamas tvirtos struktūros knygoms kurti. Struktūra leidžia naršyti po dalis (skyrius) ir įterptus poskyrius (puslapius ir pastraipas), taip pat ją galima žymėti.

Kitas privalumas yra galimybė sumažinti atkūrimo greitį, todėl disleksiją turintiems jauniems žmonėms lengviau klausytis DAISY knygos kartu su spausdinta versija.

Nors kai kurie standartiniai CD / DVD grotuvai atpažįsta MP3 formatą ir sugeba atkurti DAISY knygų įrašus, tačiau jie idealiai atkuriami naudojant specialų DAISY grotuvą arba nemokamą DAISY atkūrimo programinę įrangą, kad būtų galima naudotis visomis naršymo ir atminties funkcijų galimybėmis.

Daugiau informacijos apie DAISY galite rasti www.daisy.org. Ten rasite ir aparatinės įrangos grotuvus, programinės įrangos atkūrimo įrankius, programas ir DAISY knygų įrašų skaitymui reikalingus įrenginius.

5.4. Skaitmeninė informacija ir elektroninės knygos

Skaitmeniniai ar elektroniniai tekstų failai

Prieiga prie skaitmeninės teksto versijos disleksiją turinčiam skaitytojui turi daug privalumų, tokių kaip:

- Galima pritaikyti teksto šriftą, dydį ir kontrastą
- Tekstą galima pasiekti naudojant „tekstas į kalbą“ (TTS) programinę įrangą
- Teksto galima ieškoti naudojant žodžius
- Tekstą galima valdyti skyriaus, puslapio arba kitais lygiais (priklausomai nuo tekstinio failo struktūros)
- Tekstą galima pasiekti per turinį

Tačiau ne visi failų formatai yra vienodai lankstūs ir ne visais atvejais yra koregavimui reikalingas programinės įrangos redaktorius.

e. knygos ir e. skaityklės

E. knyga yra skaitmeninio formato knygos ilgio leidinys, skirtas skaityti elektroniniu būdu tam skirtu e. knygos skaitytuvu (arba e. skaitykle), kaip „Kindle“, „Kobo“ arba „SonyReader“.

E. skaityklės naudoja gan naują ir tobulėjančią technologiją – elektroninį rašalą (*angl.* e-ink) arba kitaip, elektroninį popierių, kuris sukuria ypač stabilų, tiesioginiuose saulės spinduliuose be atspindžių lengvai skaitomą vaizdą. Daugumos komerciškai prieinamų e. knygų skaitytuvų dydis yra 12–23 cm. Dalyje e. knygų skaitytuvų puslapiui paversti arba pasirinkimams iš paprastų meniu yra įdiegta paprasta lietimui technologija. Daugumoje e. skaityklių įdiegti sinonimus ir reikšmes greitai parenkantys žodynai. (Daugiau informacijos apie e. skaitykles rasite 6.5. skyriuje, taip pat B priede).

5.5. Sinchronizuotas tekstas ir garsas

Sinchronizuotą tekstą ir garsą turintys knygų įrašai (naudojantys sintezuotą kalbą arba įrašytą žmogaus balsą) tampa vis lengviau prieinamais. Taip pat dauguma populiarių skaitymo ir švietimo įrenginių įgalina teksto skaitymą sintezuota kalba. Tokio tipo knygos, paryškindamos garsiai skaitomą tekstą, suteikia naršymo ir multisensorinio skaitymo patirtis. Disleksiją turintiems žmonėms visas DAISY formato sinchronizuotas tekstas ir pilnos garsinės knygos yra labai naudingos.

„Bookshare“ – tai visiems prieinama internetinė skaitmeninių knygų, pristatomų pagal JAV autorių teisių įstatymo išimtį, biblioteka (žr. https://www.bookshare.org/_aboutUs/legal/chafeeAmendment). „Bookshare“ galima rasti kolekciją parsisiunčiamų DAISY formato pilno teksto, pilnų garsinių knygų, skirtų daugiarūšiui skaitymui sintezuota kalba.

5.6. Skaitmeninės multimedijos (hibridinės) knygos

„DAISY“ multimedijos (mišrios) knygos, sudarytos iš teksto, garso ir vaizdų, yra pilno teksto, pilnų garsinių knygų įrašų pavyzdžiai. Šios knygos ypač tinka disleksiją turintiems žmonėms. Šias knygas lengva skaityti ir suprasti dėl multisensorinės patirties.

Pakeitus ekrano nustatymus, šrifto dydį, spalvos kontrastą ir skaitymo greitį, galima gauti skirtingus atkūrimo stilius. (žr. DAISY multimedijos knygų pavyzdžius B priede).

5.7. Naudojimasis multimedija: nuotraukos, komiksai, grafiniai romanai, vaizdo įrašai

Disleksiją ir kitas skaitymo negalias turintiems žmonėms daug greičiau ir lengviau nei tik žodžiai galvoti bei mokytis padeda vaizdai. Tad knygų su paveikslėliais, komiksų ir grafinių romanų kolekcionavimas yra svarbus norint parūpinti disleksiją turinčius skaitytojus įdomiomis knygomis.

Koncentracijai ir susidomėjimui išlaikyti taip pat veiksmingi yra vaizdo įrašai. Vaizdo įrašo žiūrėjimas gali būti puikiai alternatyva knygos skaitymui. Olandijoje viešojo transliavimo paslaugos valdomoje svetainėje yra daug vaizdo įrašų, kuriuose daugiausia dėmesio skiriama mokiniams skirtai mokomajai medžiagai (<http://www.schooltv.nl/beeldbank/>).

5.8. Apžvalga

	Kompaktinis diskas(CD)	DAISY knygų įrašai	Paprastos e. knygos	DAISY Pilnas tekstas ir garsas	Skaitmeninė multimedija	ePub3 formatas
Garsas (banga)	taip (vienne CD 74 min)	įprastai ne	ne	įprastai ne	gali būti	gali būti
Garsas (MP3)	ne	taip (vienne CD +20 val.)	ne	taip (sinchronizuotas)	gali būti	gali būti
Tekstas	ne	antraštės	taip	taip (sinchronizuotas)	taip	taip
Naršymas	vienas lygis (takeliai)	daugialygis ir puslapiai	turinys ir puslapiai	daugialygis puslapiai ir	turinys ir saistymas	turinys ir saistymas
Paveikslėliai	ne	ne	taip	taip (sinchronizuotas)	taip	taip
Vaizdo įrašas	ne	ne	ne	ne	taip	taip

6. Skaitymo įrenginiai ir pagalbinės technologijos

Yra daugybė technologijų ir prietaisų, padedančių disleksiją turintiems žmonėms skaityti, rašyti ir gauti informaciją. Disleksiją turinčius žmones iš tikrųjų atrado švietimo rinka ir joje siūloma daug naujų produktų bei sprendimų. Pasiūlymai svyruoja nuo specialių rašiklių bei akinių, garso / vaizdo įrangos, mnemoninių prietaisų, fonemų atpažinimo modulių ir greito išvardinimo iki maisto bei maisto papildų.

Kiekviena biblioteka privalo turėti kai kuriuos iš šių prietaisų ir technologijų. Kitus reikia pirkti arba juos atskirai turi įdiegti disleksiją turintis žmogus.

6.1. Įspėjimai ir patarimai

Technologijos gali būti puiki pagalba skaitymo sunkumų patiriančiam žmogui. Tačiau vien technologijų neužtenka, jos ne vienintelė išeitis. Technologijos nėra visiems tinkamas sprendimas ir visada turėtų būti įtrauktos į palaikomasias strategijas, skirtas kelti pasitikėjimo savimi lygį ir padidinti skaitymo malonumą.

Siūlant technologijas bibliotekos naudotojams naudinga remtis savo asmenine patirtimi. Bibliotekos darbuotojai turėtų išbandyti ir susipažinti su labiau naudojamomis bei rekomenduojamomis sistemomis, kaip DAISY knygų įrašais, kai kuriais valstybine kalba pateiktais „tekstas į kalbą“ (TTS) sprendimais ir e. knygų skaitymu e. skaityklėmis arba programomis.

6.2. Mobilieji įrenginiai

Mobilieji įrenginiai svyruoja nuo standartinių mobiliųjų telefonų iki planšetinių įrenginių, į mobiliuosius įrenginius taip pat įeina MP3 formato grotuvai, USB atmintinės, e. knygų skaitytuvai (arba e. skaityklės) ir išmanieji telefonai. Disleksiją turinčius skaitytojus labiau traukia pagrindinėje rinkoje prieinami įrenginiai negu kitaip atrodanti ir į naudotoją dėmesį traukianti speciali įranga.

Disleksiją turintiems žmonėms garsinių ir DAISY knygų klausymui mielesni mobilieji įrenginiai, kadangi juos lengva naudoti ir jie neišsiskiria iš kitų. Švietimo išteklių centras Švedijoje mokyklų bibliotekininkams, pagrindiniams mokytojams ir mokytojams specialistams teikia mokymus, kaip atsisiųsti knygų įrašus ir į mobiliųjų įrenginių persikelti failus. Tokio pobūdžio kursai yra labai naudingi plėtojant bibliotekos paslaugas disleksiją ir kitas skaitymo problemas turintiems žmonėms.

6.3. DAISY knygoms leisti tinkantys įrenginiai ir programinė įranga

Daugumai DAISY garsines knygas tinkamų leisti specializuotų grotuvų funkcionalumas yra itin aukšto lygio. Į funkcionalumą įeina naršymas dalimis, poskyriais, puslapiais ir frazėmis, galimybė skaitant žymėti, keisti skaitymo greitį (greičiau ar lėčiau) ir toną, taip pat knygas galima atidaryti toje vietoje, kurioje naudotojas nustojo skaityti. DAISY grotuvai yra gan brangūs. Grotuvai yra įvairių dydžių ir modelių, įskaitant mažus nešiojamuosius grotuvus, sintezuota kalba skaitančius tekstinius dokumentus (pvz.: „Word“ failus). Dalis jų gali tiesiogiai prisijungti prie internetinės DAISY bibliotekos (jeigu ji prieinama).

DAISY knygų įrašus galima skaityti programinės įrangos priemonėmis ir asmeniniams bei nešiojamiems kompiuteriams skirtomis programomis, taip pat įvairiais mobiliaisiais įrenginiais, kaip planšetėmis ar išmaniaisiais telefonais, skirtais programėlėms ar programoms. Toks skaitymo metodas populiarius tarp studentų.

Galima išbandyti nemokamą DAISY multimedijos knygų skaitymo atkūrimo programinę įrangą AMIS, prieinamą „DAISY Consortium“ anglų ir kitomis kalbomis. AMIS ir kitos skaitymo programinės įrangos programos yra labai funkcionalios, pavyzdžiui, galima paryškinti tekstą, pasirinkti šrifto dydį, skaitymo greitį, kontrastą ir vykdyti paiešką visame tekste. Pilną DAISY knygų įrašų skaitymo programų sąrašą galima rasti <http://www.daisy.org/tools/splayback>.

6.4. „Tekstas į kalbą“ (TTS)

TTS arba ekrano skaitytuvo programinė įranga skaitmeninį tekstą konvertuoja į sintezuotą kalbą. Nors ši technologija vis dar tobulinama, bet pastaraisiais metais buvo padarytas didelis progresas. Daugybėje svetainių įrengtas TTS mygtukas, ir daugybėje išmaniųjų telefonų ir planšečių yra įdiegta TTS programa. Dalis TTS balsų yra vieši, o kitiems reikia licencijų.

Vieniems atrodo, kad TTS dar nėra tinkamas skaitymui dėl malonumo, visgi TTS daugiausiai naudojama žurnalų, laikraščių ar negrožinių knygų skaitymui. Bet kuriuo atveju, patariama naudotojams patiems rinktis kaip ir ar naudoti TTS.

Sužinokite, kokios TTS programos prieinamos valstybine kalba ir jas išbandykite. Nemokami sintezuoti balsai prieinami daugumoje kalbų. Pavyzdžiui, biblioteka JK gali būti tinkama nemokamam „JISC TechDis“ sukurtų balsų naudojimui (<http://www.jisctechdis.ac.uk/techdis/technologymatters/TechDisVoices/DownloadInstall>).

Idealiausia, jeigu skaitytojai vienu metu ekrane gali matyti paryškintą tekstą ir klausyti sinchronizuoto sintezuoto garso įrašo. Tokiu būdu disleksiją turintis skaitytojas gali sutelkti dėmesį į teksto reikšmę.

Jeigu skaitmeninis tekstas prieinamas „MS Word“ formatu, tada TTS sistema DAISY multimedijos knygų įrašams sukurti galima naudoti „Save as DAISY“ priedą.

Disleksiją turintiems žmonėms gali būti sunku teisingai suvokti (klausant ir suprantant) šnekamąją kalbą (Deponio, 2012). Gali būti sunku klausyti ir suprasti sintezuotą kalbą, bet su patirtimi ir įdėjus pastangų įgūdžiai gerėja. Galima sulėtinti TTS sistemos greitį, jeigu skaitytoju sunkiai sekasi. Tai padės skaitytojui geriau suprasti tekstą.

Kartais pagaminti knygų įrašai būna įrašyti sintezuota kalba, o taip gaunama geresnė ir profesionalesnė kokybė nei naudojant vietinę TTS programą.

6.5. E. skaityklės

Spausdintai informacijai skaityti greitu metu bus plačiai naudojamos e. skaityklės, o didžiausią naudą pajaus disleksiją turintys žmonės. Dalis e. skaityklių pasižymi TTS sistemos funkcionalumu ir dėl to tinkamos disleksiją turintiems žmonėms.

Keletas teigiamų e. skaityklių aspektų ir funkcijos:

- Reguliuojamas šrifto tipas ir dydis
- Greita paieška žodynuose
- Stabilus raidžių vaizdas
- Ilga akumuliatoriaus laikymo trukmė (kelios savaitės iki kito įkrovimo)
- Patogu skaityti dienos šviesoje
- TTS sistemos išvestis

Norėdamas tvarkyti savo kolekciją, naudotojas turėtų išmanyti IRT, kadangi Skaitmeninio teisių valdymo programinė įranga gali apsunkinti prieigą.

Disleksiją turinčiam skaitytojui e. knygų skaitymas planšetėje gali būti naudingesnis nei daugumos e. skaityklių pilki vaizdai. Nors daugelis planšetės funkcijų gali blaškyti dėmesį. Visgi, naudotojai renkasi labiausiai jiems tinkantį įrenginį ir juos reikia palaikyti.

6.6. Papildomos priemonės

Rašybos tikrintuvai ir žodynai

Naudinga asmeniniame kompiuteryje turėti rašybos tikrintuvą arba žodyną.

Skaitymo rašikliai

Skaitymo rašiklis yra nešiojamas skaitymo ir garso nuskaitymo įrankis, kuriame įdiegti žodynai. Rašiklis sukurtas teikti skubią pagalbą disleksiją turintiems žmonėms, kuomet jie skaito spausdintą tekstą. Taip jie gali savarankiškai skaityti ir suprasti. Skaitymo rašikliai nebėra plačiai naudojami.

Didinamosios liniuotės ir specialūs akiniai

Kai kuriems disleksiją turintiems žmonėms padeda didinamoji skaitymo liniuotė. Ji padidina juostą, kurioje yra skaitymo linija. Sakoma, kad kitiems padeda specialūs akiniai (prizminiai lęšiai), tačiau tai ginčytina.

Programinė įranga, skirta disleksijai

Yra daugybė prieinamų programinės įrangos paketų, sukurtų padėti disleksiją turintiems studentams skaityti, rašyti ir mokytis. Dauguma šių paketų sukurti

švietimo aplinkoje, tad į funkcijas gali būti įtraukti užrašai arba santraukų rašymas.

„Kurzweil“ švietimo sistema (*angl.* KES) yra gerai žinoma mokymo medžiagų tvarkymo sistema multimedijos režimu. Failo formatas yra užpatentuotas, tad gali būti sukurtas tik naudojant „Kurzweil“ sistemą. Gauti KES failai teikia sinchronizuotą TTS sistemos išvestį ir padeda studentui logiška tvarka eiti per sudėtingą struktūruotą knygą.

7. Dabar viskas priklauso nuo jūsų!

Šiose gairėse pateikta kiek įmanoma daugiau informacijos ir patarimų. Būkite tikri, kad yra daugybė prieinamų priemonių.

Svarbiausia sudaryti išsamų planą, dirbti kartu su suinteresuotosiomis šalimis ir, galiausiai, žingsnis po žingsnio daryti pažangą.

Tikimės, kad šios gairės, katalogas, geriausios praktikos pavyzdžiai ir žinių bazė Jus įkvėps.

Būkite protingi ir bendraukite su disleksiją turinčiais žmonėmis.

Sėkmės!

Katalogas

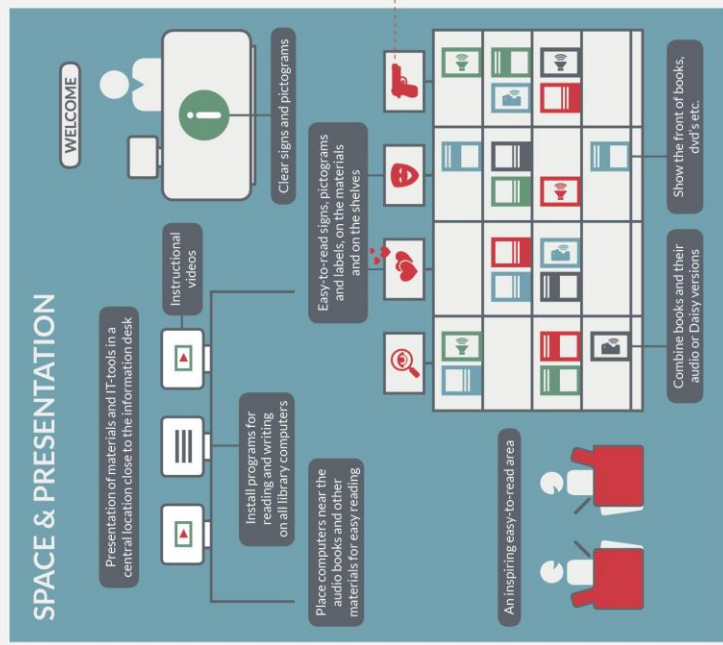
DYSLEXIA? WELCOME TO OUR LIBRARY!

INSPIRATION FOR LIBRARY SERVICES
TO PERSONS WITH DYSLEXIA

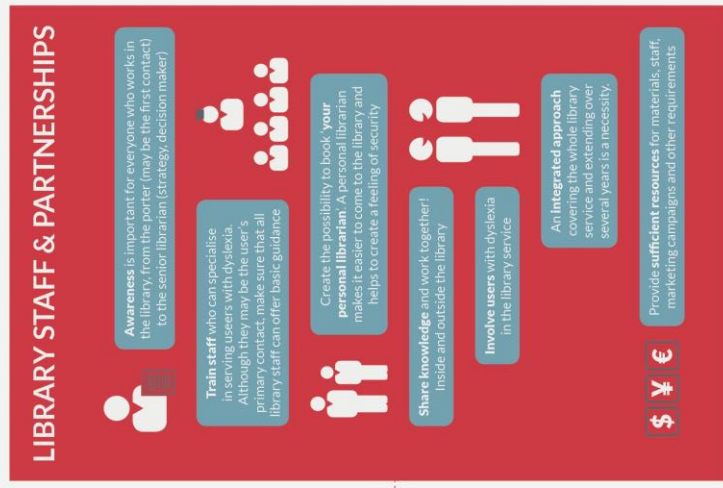
COLLECTION & DEVICES

	Audio Books		Daisy talking books		Easy-to-read		Fiction and non-fiction titles		Materials of varying difficulty		Focus on fun: films, music, games		Digital resources		eBooks and eReaders		Reading tools (e.g. Daisy playback software, Daisy players, Daisy apps)		Magnifying rulers
---	-------------	---	---------------------	---	--------------	---	--------------------------------	---	---------------------------------	---	-----------------------------------	---	-------------------	---	---------------------	---	---	---	-------------------

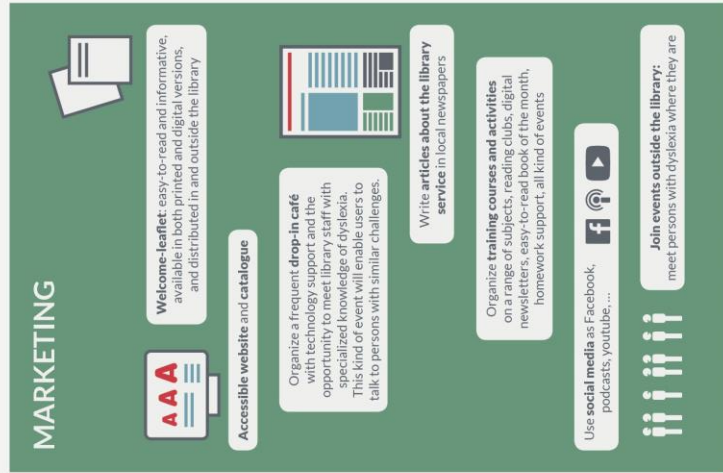
SPACE & PRESENTATION

LIBRARY STAFF & PARTNERSHIPS

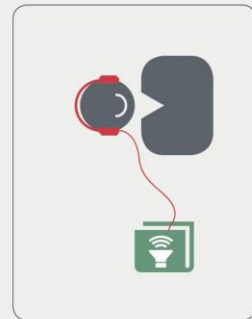
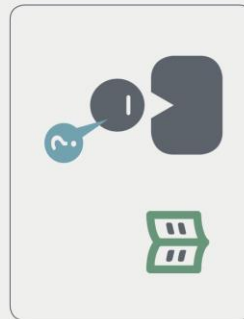

MARKETING

Download the guidelines for library services to persons with dyslexia on:

www.ifla.org/lsn

GREEK DYS — POOR OR INADEQUATE WORDS LEXIS — WORDS OR LANGUAGE DYSLEXIA

Dyslexia is a neurologically-based disorder. There is no relationship between a person's level of intelligence, individual effort or socio-economic position and the presence of dyslexia. (EDA)

Although these readers cannot be considered a homogeneous group, there are some common characteristics:

- Reading at slow speed
- Having to read certain words or passages two or three times
- A tendency to get 'lost' somewhere on a page and then having to search for the sentence they were reading
- Putting a lot of effort into reading at word level and therefore no full access to a text.

Examples of difficulties other than reading difficulties which persons with dyslexia may experience:

- Difficulties when putting thoughts into words / formulating questions clearly (writing and speaking)
- Difficulties finding words
- Difficulties when performing two tasks at a time (like listening and taking notes at the same time)
- Difficulties when working under pressure or time
- Poor handwriting
- Problems when consulting information which is alphabetically organized
- Problems to find one's way inside of a building.

The National Center of Learning Disabilities (NCLD) - New York) declares that dyslexia impacts an estimated 15 % of people.

The group of European Citizens with dyslexia and specific learning differences encompasses between 5 and 12 percent of the population, navigating through life in a largely non-dys' friendly world. (European Dyslexia Organization - EDA)

Since language and orthography play an important role in reading, the level of dyslexia may differ across countries. Some alphabetic languages have a shallow orthography while other languages have a deep orthography. A shallow orthography means that the correspondences between letters and sounds in the writing system are close to one-to-one. A deep orthography will be more difficult for persons with dyslexia. (e.g. English: he met her there: 5 x 'e' pronounced in a different way).

Early recognition and appropriate intervention and support can help the person with dyslexia to overcome problems, finding a good way to cope and develop alternate reading and learning strategies.

FAMOUS PERSONS WITH DYSLEXIA

	Jamie Oliver	Richard Branson	Agatha Christie	John Irving	Steve Jobs	Keira Knightley	John Lennon	Albert Einstein	Pablo Picasso	Ingvar Kamprad
--	--------------	-----------------	-----------------	-------------	------------	-----------------	-------------	-----------------	---------------	----------------

DYSLEXIA? WELCOME TO OUR LIBRARY!

INSPIRATION FOR LIBRARY SERVICES TO PERSONS WITH DYSLEXIA

In 2001, IFLA published the Guidelines for Library Services to Persons with Dyslexia (Professional reports No 70).

Since then, the attitude towards persons with dyslexia has changed, supporting them with solutions and alternative ways of reading and writing, instead of training them in many cases to no avail, to read from print and to spell correctly.

This revision of the "Dyslexia Guidelines" has been facilitated by IFLA. It has become a joint venture of the two neighbouring sections 'Library Services to People with Special Needs' (LSN) and 'Libraries Serving Persons with Print Disabilities' (LPD).

International Federation of
Library Associations and Institutions

© IFLA, 2014

8. SPECIALIŲ TERMINŲ ŽODYNAS

Programėlė — savarankiška programa arba programinės įrangos dalis, sukurta atlikti tam tikrą paskirtį; programa, kurią naudotojai parsisiunčia į savo nešiojamąjį prietaisą.

Obuolio formos lentyna — lentyna, kurioje sudėtos specialiuosius poreikius turintiems vaikams skirtos knygos. Jos būna pažymėtos obuolio ženklų. Šią lentyną turi dauguma Švedijos viešųjų bibliotekų.

Pagalbinės technologijos — tai programinių įrangų kombinacija, kuri palengvina žmonių su tam tikra negalia gyvenimą. Dažniausiai ją naudoja skaitymo sunkumus arba regos negalią turintys žmonės.

Garsinė knyga — knygos garso įrašas, dažniausiai kuriamas komerciniams tikslams.

Kompaktinis diskas — diskas, kuriame įrašytas garso įrašas 44,1 kHz bangomis. Jame telpa 74 minučių ilgio įrašas.

Pastoviosios atminties kompaktinis diskas — kompaktinis diskas, į kurį informacija gali būti įrašoma tik vieną kartą. Jis gali būti naudojamas kaip papildoma vieta kompiuterinės sistemos atminčiai.

Autorių teisės — autoriui suteikiama išimtinė įstatyminė teisė, kuri tam tikrą laiką leidžia spausdinti, publikuoti, atlikti, filmuoti kūrinį, įrašyti literatūrinę, artistinę, muzikinę medžiagą.

Autorių teisių išimtis arba apribojimas — sąlyginis autorių teisių sustabdymas arba apribojimas, kai kūrinys yra cituojamas, parodijuojamas, nepasiekiamas skaitymo sutrikimus turintiems žmonėms, naudojamas mokymo tikslais.

Prieinamos skaitmeninės informacijos sistema (DAISY) — prieinamas daugiaterpis pristatymas, kuris yra itin naudingas skaitymo ir supratimo problemas turintiems žmonėms. Šią technologiją sukūrė ir prižiūri DAISY konsorciūmas. Tai tarptautinis skaitmeninių knygų standartas – www.daisy.org. „Daisy Multimedia“ gali priklausyti knygų įrašai ar kompiuterizuoti tekstai, sinchronizuoti pristatymai. Visa ši medžiaga turi atitikti DAISY standartus. Ji gali būti platinama CD / DVD formatais, atminties kortelėmis arba internetu. Medžiaga prieinama kompiuteriu, naudojant DAISY aparatinės įrangos grotuvuose arba mobiliuosiuose telefonuose esančią DAISY atkuriamą programinę įrangą.

Lengvai perskaitomos knygos — jau egzistuojančios arba specialiai

parašytos knygos, pritaikytos kognityvinius ar skaitymo sutrikimus turintiems žmonėms.

Lengvai perskaitoma medžiaga — teksto pritaikymas lengvesniam skaitymui ir supratimui.

Elektroninė knyga — knyga, kurią galima skaityti kompiuteriu ar tam specialiai pritaikytu nešiojamu įrenginiu.

EPUB 3 standartas — tai standartas, kuris apibrėžia skaitmeninių leidinių ir dokumentų platinimo bei mainų formatą. EPUB 3.0 yra pati naujausia EPUB standarto versija (Tarptautinis skaitmeninės leidybos forumas — IDPF).

E. knygų skaitytuvas — nešiojamas įrenginys, skirtas elektroninių knygų, laikraščių, žurnalų skaitymui.

Atmintukas — mažas elektroninis įrenginys, naudojamas duomenims saugoti arba juos perkelti į / iš kompiuterio, skaitmeninės kameros.

Įtrauktis — būti kažko dalimi („Panella“). Žmogus ar daiktas, kuris yra visumos dalis („Oxford Dictionary“).

Informacinės ir ryšių technologijos (IRT) — apibendrinamasis terminas, apimantis manipuliavimui ir informacijos perdavimui naudojamas technologijas („Panella“).

„Kurzweil“ švietimo sistema (angl. KES) — skaitymo technologija mokymosi ir skaitymo sutrikimų turintiems asmenims. Ją išrado Ray Kurzweil. Jo teksto skaitymo įrenginys tekstą paverčia į kalbą su kalbos išvestimi. „Kurzweil 3000“ teksto skaitymo įrenginys skenuoja atspausdintą dokumentą, parodo puslapį tokį kaip originalą (nepakeičia spalvų ir paveikslų), o tada dokumentą garsiai perskaito, žymekliu pabrėždamas skaitomą tekstą („Panella“). Dauguma disleksiją turinčių asmenų naudoja Kurzweil programinę įrangą, ne įrenginį.

Didinamoji liniuotė — iš stiklo pagaminta liniuotė, didinanti vieną teksto eilutę.

MP3 formatas — plačiai naudojamas standartas, leidžiantis garso seką suspausti į itin mažą failą, o tada gali būti saugomas ir perduotas kitiems. Šis formatas plačiai naudojamas muzikos industrijoje ir DAISY knygose.

MP3 grotuvas — įrenginys, skirtas MP3 formato įrašams atkurti.

Optinis simbolių atpažinimas (angl. OCR) — IRT procesas, kuris skenuotą

tekstą atpažįsta kaip skaitmeninį.

Skaitymo rašiklis — nešiojamasis skaitymo ir garso skenavimo įrankis, kuriame įdiegti žodynai.

Išmanusis telefonas — mobilusis telefonas, kuris atlieka daugumą kompiuterio funkcijų. Dažniausiai jo ekranas yra nemažas, o operacinė sistema pritaikyta bendrosios paskirties programoms.

Rašybos tikrintuvas — kompiuterio programa, tikrinanti žodžių rašybą, pagal turimą žodžių sąrašą.

Sinchronizuotas tekstas ir kalba — procesas, kurio metu garso įrašas (tai gali būti diktoriaus skaitomas tekstas arba dirbtinė kalba) uždedamas ant elektroninio teksto ir įgauna sinchronizuotą sluoksnį.

Kalbos sintezė — šnekamosios kalbos generavimo procesas, pasitelkus mašiną ir elektroninio teksto pagrindus.

Planšetė — mažas nešiojamas kompiuteris, kuris neturi nei klaviatūros, nei pelės: informacija įvedama liečiant jo ekraną.

Knygos įrašas — akliems žmonėms skirta knyga, kurios turinys perskaitytas ir įrašytas.

„Tekstas į kalbą“ (TTS) — kalbos sintezės forma, kuomet elektroninis dokumentas konvertuojamas į sakinę versiją.

9. Šaltinių sąrašas

9.1 Pratarmė

Informacija

Bibliotekų teikiamų paslaugų disleksiją turintiems asmenims gairės. (Profesinės ataskaitas nr. 70 2001 metais parašė Gyda Skat Nielsen ir Birgitta Irvall). Gairės yra prieinamos septyniomis kalbomis.
<http://www.ifla.org/publications/ifla-professional-reports-70>

Filosofija

Neįgaliųjų teisių konvencija. [Prieiga per internetą:](http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf)
<http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>.

9.2 1 skyrius. Disleksija – kas tai?

British Dyslexia Association. (2013). *Dyslexia research information* [žiūrėta 2013-11-04]. Prieiga per internetą:
<http://www.bdadyslexia.org.uk/about-dyslexia/further-information/dyslexia-research-information-.html>

Davis, C. (2005). Shallow vs Non-shallow Orthographies and Learning to Read Workshop, 28-29. *A Report of the OECD-CERI Learning Sciences and Brain Research*. Kembridžas, Jungtinė Karalystė. Šv. Jono koledžas, Kembridžo universitetas.

Elliott, J. G. ir Grigorenko, E. L. (2014). *The Dyslexia Debate*. Niujorkas, JAV, „Cambridge University Press“.

European Dyslexia Association. (2013). *What is dyslexia?* [žiūrėta 2013-11-04]. Prieiga per internetą: <http://www.eda-info.eu/nl/about-dyslexia.html>

International Dyslexia Association. (2013). *What is dyslexia?* [žiūrėta 2013-11-04]. Prieiga per internetą:
<http://www.interdys.org/FAQ.htm>

National Center for Learning Disabilities. (2013). *Dyslexia*. [žiūrėta 2013-11-04]. Prieiga per internetą: <http://www.ncld.org/types-learning-disabilities/dyslexia>

Panella, N. (2009). Glossary of Terms and Definitions. *IFLA profesinė ataskaita nr. 117*. Prieiga per internetą:
<http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/117.pdf>

Shaywitz, S.E. (1998). Dyslexia. *In N Engl J Med*, 338:307-312.
Prieiga per internetą:
<http://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJM199801293380507>

Stanovich, K. (1986). Matthew effects in reading: Some consequences of individual differences in the acquisition of reading. *Reading Research Quarterly*, 21(4), 360–407. Prieiga per internetą:
<http://dx.doi.org/10.1598/RRQ.21.4.1>

British Dyslexia Association. (2012). [žiūrėta 2014-10-02]. Prieiga per internetą: <http://www.bdadyslexia.org.uk/files/British-Dyslexia-Association-fulfilling-potential-Response.pdf>

9.3 3 skyrius. Sveiki atvykę į mūsų biblioteką!

Auxiliary Aids. (2011). Auxiliary aids and access to learning for children and young people with dyslexia/severe reading difficulties. [žiūrėta 2013-07-08].
Nota. Prieiga per internetą:
http://www.nota.nu/sites/default/files/English_version_of_survey.pdf

Talking Books. (2013). Talking books and reading children. *Children describing their use of talking books, The Swedish Agency for Accessible Media*. [žiūrėta 2013-09-19]. [Prieiga per internetą: http://www.mtm.se/documents/logotyp/talkingbooks_rapport_webb.pdf](http://www.mtm.se/documents/logotyp/talkingbooks_rapport_webb.pdf)

9.4 5 skyrius. Turinys

Gairės lengvai perskaitomai medžiagai. (IFLA profesinė ataskaita nr. 120. Tikrino Misako Nomura, Gyda Skat Nielsen ir Bror Tronbacke, 2010 metais.) <http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/120.pdf>

9.5 6 skyrius. Skaitymo įrenginiai ir pagalbinės technologijos

Deponio, P. (2012). Dyslexia and Co-occurring Specific Learning Difficulties.
Prieiga per internetą: <http://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-print-disabilities/conferences-seminars/2012-08-tallinn/2012-08-08-deponio.pdf>
[žiūrėta 2013-12-18].

Schneps MH., Thomson JM., Chen C., Sonnert G., ir Pomplun M. (2013). E-

Readers Are More Effective than Paper for Some with Dyslexia. [žiūrėta 2013-12-18]. Prieiga per internetą:
<http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0075634>

9.6 8 skyrius. Specialių terminų žodynas

Panella, N. (2009). Glossary of Terms and Definitions. *IFLA profesinė ataskaita nr. 117*. Prieiga per internetą:
<http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/117.pdf>

Oxford English Dictionary. Internetinis leidinys. [žiūrėta 2014-06-24].

Darbo grupės gairės bibliotekoms, kurios teikia paslaugas disleksiją turintiems asmenims — peržiūrėtos ir papildytos 2014 m.

A priedas. Geroji patirtis

Šių pavyzdžių tikslas — įkvėpti.

Kanada

„Podcamp“ — tai „laisvo formato konferencija skirta žmonėms, kurie domisi socialiniais tinklais, tinklaraščio rašymu, tinklalapių dizainu ir viskuo, ką gali pasiūlyti internetas“. Tai tarsi virtualus susitikimas, kurio varomoji galia yra dalyvių aktyvumas ir kūrybiškumas. Disleksiją turintys asmenys dažnai yra itin kūrybingi. Ši iniciatyva gali juos pritraukti į bibliotekas. <http://podcamphalifax.ca/> [žiūrėta 2013-09-16].

Danija

letbib.dk. Šis projektas surinko pačius geriausius praktikos pavyzdžius iš Danijos ir užsienio viešųjų bibliotekų. Jo pagrindinis tikslas — viešosioms bibliotekoms sukurti paprastą ir prieinamą įrankį, kuris padėtų daugiau dėmesio skirti skaitymo sutrikimus turintiems asmenims. Projektą rėmė Danijos kultūros valdyba.

Svetainė suskirstyta į dvi dalis — naudotojams ir profesionalams. Naudotojams skirtoje dalyje, pateikiamos skaitymo idėjos, naudingi internetiniai ištekliai, vaizdinė medžiaga ir įrankiai, padedantys skaitymo sutrikimus turintiems asmenims. Profesionalams skirtoje skiltyje pateikiamos idėjos ir rinkodaros patarimai, bibliotekos rekomendacijos, naujienlaiškis, aktualūs tinklalapiai ir bibliotekos erdvė.

<http://www.letbib.dk/about> [žiūrėta 2013-09-16].

„Nota“ — Danijos nacionalinė biblioteka spausdinto teksto negalintiems perskaityti asmenims. Svetainė prieinama anglų kalba. Čia galima rasti vaizdo įrašų, kuriuose jauni žmonės pasakoja kaip disleksija paveikė jų gyvenimus (vaizdinė medžiaga pateikiama su angliškais subtitrais).

<http://www.nota.nu/node/111> [žiūrėta 2013-09-16].

„E17“ yra „Nota“ virtuali biblioteka. Naudotojai gali ieškoti knygų parsisiuntimui, klausyti arba pirkti garsines knygas.

<http://www.e17.dk/velkommen> [žiūrėta 2013-09-16].

Komiksų pavyzdžiai: <http://www.e17.dk/medier/39619> [žiūrėta 2013-11-05].

Pradėkime! Kaip Jūsų bibliotekoje daugiau dėmesio skirti paslaugoms disleksiją turintiems asmenims?

Geriausi bibliotekos paslaugų, skirtų disleksiją turintiems asmenims, pavyzdžiai iš dviejų Danijos viešųjų bibliotekų Belarupo ir Liungbiu

miestuose. Pristatymas „P3“ konferencijoje.(IFLA „Satellite Meeting“, „LPD“ konferencija): Bibliotekos paslaugos, skirtos spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems žmonėms, kai leidėjai ir viešosios bibliotekos bendradarbiauja Belgija, 2009.http://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-print-disabilities/presentations/get_going_pedersen_mortensen.ppt [žiūrėta 2014-06-04].

Suomija

„Celia“ — Suomijos valstybinė biblioteka, kuri negalintiems perskaityti standartinių spausdintų knygų bei turintiems disleksiją asmenims kuria ir teikia literatūrą. „Celia“ kuria vadovėlius visiems išsilavinimo lygiams. Kai kurios lengvai perskaitomos knygos taip pat yra įgarsinamos. Pasinaudojus „Read Speaker“ funkcija, tinklalapio informacija gali būti perskaitoma garsiai. Ši funkcija taip pat turi lengvai perskaitomą versiją, skirtą žmonėms su negalia. Bibliotekoje dirba specialiojo ugdymo mokytojas, kuris padeda kurti gaminius ir paslaugas disleksiją turintiems vaikams. Bendradarbiaudama su kitomis disleksijos ir mokymosi sutrikimų organizacijomis, „Celia“ sukūrė svetainę, kurioje pateikia informaciją apie disleksiją. Svetainėje pateikiamas trumpas disleksijos testas (jis buvo parengtas naudojantis originalu, kurį sukūrė „British Dyslexia Association“) ir puslapis, kuriame naudotojai gali užduoti klausimus.

<http://www.lukihairio.fi/sv/> [žiūrėta 2013-09-16].

„Senat.sakaisin“ — „Celia“ „Facebook“ iniciatyva, skirta disleksiją turintiems paaugliams. Ši iniciatyva buvo pristatyta 2012 metų IFLA „Satellite Meeting“ metu: *Žodžiai aukštyn kojomis: Disleksiją turintys paaugliai „Facebook“ platformoje*

<http://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-print-disabilities/conferences-seminars/2012-08-tallinn/2012-08-09-katela.pdf> [žiūrėta 2013-11-07].

Mokyti skaityti padedantys šunys bibliotekose klauso neužtikrintų vaikų skaitomų knygų. Ši iniciatyva populiari ne tik JAV, bet ir Skandinavijoje. Šią paslaugą Suomijoje pirma pristatė „Kaarina“ viešoji biblioteka, esanti vakarų Suomijoje. Raisa Alameri, Espo miesto „Sello“ bibliotekoje dirbanti specialioji bibliotekininkė, šią paslaugą pristatė IFLA konferencijoje (Helsinkis, 2012): *Mano misija yra klausyti: Skaitykite šuniui — bet ne bet kokiam šuniui.*

<http://www.conference.ifla.org/past/2012/160-alameri-en.pdf> [žiūrėta 2013-09-16].

Flandrija – Belgija

„Luisterpuntbibliotheek“ — paslaugas spausdinto teksto skaitymo negalia turintiems asmenims teikianti flamandų viešoji biblioteka. Kampanija: „Nekenčiu skaitymo“ iniciatyva buvo pristatyta 2012 metų „IFLA Satellite Meeting“ metu: *Nekenčiu skaitymo! Turi disleksiją? Išbandyk garsines knygas!* Flandrijoje vykdoma kampanija, skirta jauniems žmonėms, kuriems įtariama disleksija. Saskia Boets pristatymas, 2012 m., rugpjūtis.

<http://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-print-disabilities/conferences-seminars/2012-08-tallinn/2012-08-08-katela.pdf> [žiūrėta 2013-09-16].

<http://www.ikhaatlezen.be> [žiūrėta 2013-09-16] ir

<http://www.luisterpuntbibliotheek.be/nl/english> [žiūrėta 2013-09-16].

Japonija

Čiofu miesto biblioteka — Tokijuje esanti biblioteka, kuri plečia disleksiją ar kitą skaitymo sutrikimą turintiems asmenims teikiamas paslaugas. Čia įkurta speciali erdvė, kurioje galima rasti DAISY multimedijos knygas, lankstinukų apie disleksiją ir DAISY. Tai padeda žmonėms daugiau sužinoti apie 2010 metais pakeistą autorių teisių įstatymą. Šioje bibliotekoje naudotojai gali gauti prieigą prie „Sapie Library“. Tai DAISY internetinė bibliotekos sistema, kurią prižiūri Japonijos Brailio rašto biblioteka ir Nacionalinė regėjimo negalia turinčių asmenų informacijos asociacija.

Čiofu miesto biblioteka:

http://www.lib.city.chofu.tokyo.jp/hs/hs_service.html#serv05: [žiūrėta: 2013-11-30].

„Sapie“ biblioteka: <https://www.sapie.or.jp/> [žiūrėta: 2013-11-30]

Nyderlandai

„The Easy Reading Plaza“ (ERP) — danų ir flamandų bibliotekų jaunimo departamentuose veikiantis specialusis skyrius, teikiantis pagalbą skaitymo sutrikimus turintiems pradinį mokyklų mokiniams. Atsargiai atrinkta ir pritraukianti medžiaga skatina vaikus skaityti. Šiame skyriuje net baldai yra pritaikyti skaitymo sutrikimus turintiems mokiniams — lentynos sukurtos taip, kad vaikai galėtų matyti ne knygų nugarėles, o viršelius.

Šis malonus knygų pristatymas pritraukė daug disleksiją, ADHD, autizmą ir kitus sutrikimus turinčių vaikų. ERP skyrių taip pat mėgsta vaikai, kurių žodynas ribotas. Lengvo skaitymo patarėjas užsiėmimus organizuoja tėvams, mokytojams ir bibliotekininkams.

Svetainės www.makkelijklezenplein.nl ir www.makkelijklezenplein.be [žiūrėta 2013-11-05] teikia informaciją apie paprastus skaitinius vaikams, tėvams, mokytojams ir bibliotekininkams.

Norvegija

Norvegijos knygų įrašų ir Brailio rašto biblioteka (NLB) — spausdinto teksto skaitymo negalia turintiems asmenims skirta biblioteka. Joje įvairaus amžiaus žmonėms kuriama grožinė literatūra. Taip pat teikiama literatūra studentams su aukštesniu išsilavinimu.

[Http://www.nlb.no/en/about-nlb/facts/facts-about-nlb/](http://www.nlb.no/en/about-nlb/facts/facts-about-nlb/) [žiūrėta: 2013-11-05]. „Teisė skaityti“ yra ilgalaikė kampanija, skatinanti bendradarbiavimą ir partnerystę. Jos tikslas — pabrėžti prieinamos literatūros svarbą.

„Perduokite žinią“ yra pirmoji „Teisė skaityti“ kampanija. Visos viešosios Norvegijos bibliotekos yra kviečiamos rengti parodas ir skleisti žinią apie visiems prieinamą literatūrą.

<http://rettilaese.no/> [žiūrėta 2013-09-16].

Švedija

Daugelyje Švedijos viešųjų bibliotekų galima rasti specialiųjų poreikių turintiems vaikams skirtas obuolio formos lentynas. Jose laikomos specialiu obuolio ženklu pažymėtos knygos. Čia galima rasti daug naudingos informacijos apie vaikams su skaitymo sutrikimais skirtus išteklius. Obuolio formos lentynoje pagalbą gali rasti ir mokytojai, ir tėvai — čia pateikiama informacija apie bibliotekos teikiamas paslaugas specialiuosius poreikius turintiems vaikams. Tai gali būti garsinės knygos, kurtiems vaikams pritaikyta vaizdinė medžiaga, lytėjimo knygos, Brailio raštu parašytos knygos.

<http://www.barnensbibliotek.se/Hem/OmBarnensbibliotek/English/tabid/439/Default.aspx> [žiūrėta 2013-09-16]. <http://www.barnensbibliotek.se/appelhyllan/tabid/382/Default.aspx> [žiūrėta 2013-11-07].

„**Linköping Stadsbibliotek**“ yra puikus pavyzdys, kaip viešosios bibliotekos turėtų elgtis su disleksiją turinčiais asmenimis. Ši biblioteka bendradarbiauja su keliomis bendruomenės organizacijomis, apmoko darbuotojus, organizuoja kursus mokytojams ir kitiems mokyklos darbuotojams.

<http://www.linkoping.se/sv/Kultur-fritid/Linkopings-stadsbibliotek/Lasa-pa-olika-satt/> [žiūrėta 2013-09-16].

Viešosios bibliotekos ir pedagogų bendradarbiavimas susijęs su spausdinto teksto skaitymo negalia turinčiais vaikais ir paaugliais— viešoji Linšiopingo biblioteka

Linšiopingo viešoji biblioteka vykdo specialią ugdymo programą, į kurią įsitraukia mokytojai ir psichologas. Jos pavadinimas yra „Disleksijos centras“ (šved. *Språkpedagogiskt centrum*). Pagrindinis programos tikslas — visus

mokymo įstaigose dirbančius asmenis supažindinti su disleksija / spausdinto teksto skaitymo negalia ir jų pasekmėmis. „Språkpedagogiskt centrum“ prižiūri ir organizuoja mokymus mokyklų darbuotojams, taip pat teikia informaciją ir patarimus studentams bei tėvams. Vienas iš bibliotekos darbuotojų 10 % savo darbo laiko praleidžia centre, kuriame teikia informaciją apie knygų įrašus, pagalbines technologijas ir Švedijos prieinamos medijos agentūros (MTM) internetinius katalogus.

Dauguma Švedijos bibliotekų artimai bendradarbiauja su mokyklomis arba turi spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims skirtus mokymosi centrus.

Iniciatyvą „Viešosios bibliotekos ir pedagogų bendradarbiavimas susijęs su spausdinto teksto skaitymo negalią turinčiais vaikais ir paaugliais“ Taline, IFLA „Satelite Meeting“ 2012 metais pristatė Anna Fahlbeck.

[1p://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-print-disabilities/conferences-seminars/2012-08-tallinn/2012-08-09-fahlbeck.pdf](http://www.ifla.org/files/assets/libraries-for-print-disabilities/conferences-seminars/2012-08-tallinn/2012-08-09-fahlbeck.pdf)

[žiūrėta 2013-09-16].

Geteborgo universiteto biblioteka savo pagrindiniame puslapyje teikia informaciją disleksiją ar regėjimo sutrikimus turintiems studentams.

<http://www.ub.gu.se/help/funktion/> [žiūrėta 2013-09-16].

Geteborgo viešoji biblioteka savo pagrindiniame puslapyje teikia informaciją apie teikiamą skaitymo ir rašymo pagalbą. Šią informaciją galima rasti ir pagal paveikslėlius.

<http://goteborg.se/wps/portal/invanare/bibliotek/fa-hjalp/fa-las-och-skrivstod!ut/p/b1>

[žiūrėta 2013-09-16].

Lengvai perskaitomos medžiagos centras stengiasi užtikrinti, jog visi žmonės galėtų lengvai gauti reikiamas naujienas, informaciją ir literatūrą.

Centre veikia kelios tikslinės grupės, kuriose taip pat dalyvauja ir disleksiją turintys asmenys. Čia taip pat vyksta tyrimai ir mokymai. Centras teikia lengvai perskaitomą medžiagą ir visą su ja susijusią pagalbą. Jų tinklalapyje galite rasti daug naudingų patarimų apie lengvai perskaitomus leidinius. Lengvai perskaitomos medžiagos centro knygas spausdina leidėjas „LL-förlaget“. Kiekvienais metais išleidžiamos maždaug 25 knygos. Dalis jų lengvai perskaitomos knygos, kitos — adaptuotos klasikinės knygos.

<http://www.lattlast.se/start/english> [žiūrėta 2013-11-05].

Jungtinė Karalystė

Birmingamo viešoji biblioteka savo pagrindiniame puslapyje pateikia

informaciją disleksiją turintiems žmonėms.

<http://www.birmingham.gov.uk/cs/Satellite?c=Page&childpagename=Lib-Accessibility/PageLayout&cid=1223092571076&pagename=BCC/Common/Wrapper/Wrapper> [žiūrėta 2013-09-16].

Birmingamo viešoji biblioteka taip pat sukūrė disleksijos standartą

<http://www.birmingham.gov.uk/cs/Satellite?c=Page&childpagename=Lib-Accessibility%2FPageLayout&cid=1223092571068&pagename=BCC%2FCommon%2FWrapper%2FWrapper> [žiūrėta 2013-09-16].

Esekso universiteto biblioteka turi disleksiją ar tam tikrų mokymosi sutrikimų turintiems studentams skirtą specialų pagrindinį puslapį. Čia jie gali rasti informaciją apie pagalbines technologijas, individualių egzaminų organizavimą, paskaitų įrašus ir specialias bibliotekos teikiamas paslaugas. <http://www2.essex.ac.uk/stdsup/disab/disabilities/dyslexia.shtm> [žiūrėta 2013-09-16].

Už šią svetainę **Esekso viešoji biblioteka** 2011 metas laimėjo Jungtinės Karalystės „Jodi“ apdovanojimą: Skaitmeninė prieiga mokymosi sutrikimus turintiems žmonėms. „Jodi“ apdovanojimais skiriami muziejams, bibliotekoms ir archyvams už geriausią skaitmeninių technologijų panaudojimą, tobulinant prieigą įvairias negalias turintiems žmonėms. Svetainėje taip pat galite rasti „Easy Read“ gido pavyzdį.

<http://www.essex.gov.uk/Libraries->

[Archives/libraries/Documents/Welcome- libraries-easyread.pdf](http://www.essex.gov.uk/Libraries-)

<http://www.essex.gov.uk/Libraries-Archives/libraries/Pages/Access-for-disabled-people.aspx> [žiūrėta 2013-09-16].

„**Load2Learn**“ — internetinis šaltinis, skirtas padėti mokykloms remti disleksiją ir spausdinto teksto skaitymo negalią turinčius mokinius.

„Load2Learn“ kuria nacionalinės labdaros organizacijos „Dyslexia Action“ ir „Royal National Institute of Blind people“ (RNIB).

<https://load2learn.org.uk/> [žiūrėta 2013-09-16].

Škotija — Edinburgo universiteto biblioteka turi negalią turintiems naudotojams skirtą svetainę. Ten teikiama informacija apie teikiamas paslaugas, pavyzdžiui, kaip pateikti dokumentus, kurti pristatymus, rasti naudingus internetinius išteklius, pagalbines technologijas. Visi bibliotekos dokumentai turi alternatyvius formatus. Bibliotekoje yra nemažai pagalbinių programinės ir aparatinės įrangos. Kiekviename universiteto kompiuteryje įdiegtas specialus disleksijos paketas. Kiekvienais metais bibliotekos darbuotojai kviečiami dalyvauti mokymuose apie negalią, ten taip pat šnekama apie disleksiją.

Universitete veikia „Student Disability service“, kuris teikia individualias paslaugas neįgaliems studentams, įskaitant bibliotekos paslaugų pritaikymą (pavyzdžiui, ilgesnius paskolos laikotarpius), o bibliotekoje dirba informacijos apie negalią darbuotojas. <http://www.ed.ac.uk/schools-departments/information-services/services/help-consultancy/accessibility> [žiūrėta 2013-09-16].

Jungtinės Amerikos Valstijos

„Organization of Learning Ally“ — nacionalinė nepelno siekianti organizacija, kuri remia negalią turinčius studentus ir jų šeimas. <https://www.learningally.org/parents-students/is-it-dyslexia/> [žiūrėta 2013-11-05].

„The Bookshare Project“ — prieinama internetinė biblioteka, kuri padeda spausdinto teksto skaitymo negalia turintiems žmonėms skaityti. Projektą remia JAV mokslo departamentas. Spausdinto teksto skaitymo negalią turintys asmenys iš Jungtinių Amerikos Valstijų gali naudotis „bookshare.org“ biblioteka. Čia galima rasti 40 000 knygų ir 150 periodinių leidinių, parašytų Brailio raštu, dideliu šriftu arba prieinami skaitmeniniu formatu. <https://www.bookshare.org/> [žiūrėta 2013-11-05].

„Reading Rockets“ — Vašingtone įkurta nacionalinė multimedijos raštingumo iniciatyva. Ji teikia informaciją ir išteklius, kurie padeda vaikams išmokti skaityti ir atsakymo į klausimus, kodėl dauguma iš jų susiduria su sunkumais ir kaip suaugusieji gali jiems padėti. Ši iniciatyva mokytojams, tėvams, bibliotekininkams ir visiems, kurie padeda vaikams tapti stipriais ir pasitikinčiais savimi skaitytojais, teikia geriausius moksliniais tyrimais paremtas strategijas. <http://www.readingrockets.org/atoz/dyslexia/> [žiūrėta 2013-11-05].

Mičigano universitete disleksija padeda darbe su regentais. Šioje svetainėje teikiama informacija padės suprasti disleksiją, sukurti veiksmų planą ir pradėti teikti pagalbą. <http://dyslexiahelp.umich.edu/dyslexics/learn/what-dyslexia/best-practices> [žiūrėta 2013-11-05].

Jeilio universiteto disleksijos ir kūrybos centras. Šioje svetainėje galite rasti naujienas ir informaciją apie disleksijos tyrimus, naudingus išteklius, disleksiją turintiems asmenims, tėvams, mokytojams ir gydytojams praktikams skirtus patarimus ir pabrėšimus. Centras taip pat pabrėžia disleksiją turinčių asmenų stiprias savybes. <http://dyslexia.yale.edu/links.html> [žiūrėta 2013-11-05].

„The Reading Education Assistance Dogs“ (R.E.A.D.) — programa,

kurios metu vaikai skatinami skaityti gyvūnams. Tai gerina jų bendravimo ir skaitymo įgūdžius. R.E.A.D. yra pirmoji programa, kuri pasitelkia gyvūnų terapiją tam, kad padėtų vaikams pamilti knygas, gerinti jų skaitymo ir bendravimo įgūdžius. Ši programa buvo įkurta 1999 metais Solt Leik Sityje ir nuo tada plečiasi visame pasaulyje.

http://www.therapyanimals.org/Read_Team_Steps.html

[žiūrėta 2014-06-28].

B priedas. Žinių bazė

Įvadas

Šis dokumentas nėra skirtas išsamiai informacijai apie disleksiją ir kokią įtaką ji daro žmonių gyvenimams. Vis dėlto galime įsivaizduoti, jog bibliotekos darbuotojai nori plėsti savo žinias šioje srityje, kad galėtų disleksiją turintiems asmenims pasiūlyti pritaikytas paslaugas.

Turėdami tai omenyje, sudarėme patikimų ir objektyvių išteklių sąrašą. Tai nedidelė duomenų ir žinių bazė, kuria gali naudotis bibliotekos darbuotojai. Rinkdami išteklius šiam sąrašui stengėmės įtraukti įvairių tarptautinių ir tarpkultūrinių požiūrių, tačiau suprantame, jog dauguma iš pateiktų šaltinių yra vakarietiškos kilmės.

Šaltinių, kilusių iš anglakalbio pasaulio, dominavimas gali būti paprastai paaiškintas. Pirma, anglų kalba yra plačiausiai naudojama kalba IFLA organizacijoje. Antra, anglų kalba yra itin sunki dėl savo gilios struktūros, todėl visi skaitytojai (ypač turintys disleksiją) patiria daugiau problemų įvaldydami rašytinę anglų kalbą.

Ištekliai bus tikrinami kiekvienais metais tam, kad šis sąrašas liktų naudingas ir atitiktų dabartines tendencijas. Naujausią duomenų ir žinių bazę galite rasti IFLA svetainėje (www.ifla.org/lsn).

Disleksija

1. <http://www.beatingdyslexia.com> yra svetainė, skirta disleksiją turintiems asmenims ir tiems, kurie nori daugiau sužinoti apie šį sutrikimą, tačiau neturi laiko sudėtingiems straipsniams ir knygoms. Čia galima rasti nemažai informatyvios vaizdinės medžiagos.

2. Tarptautinė disleksijos asociacija: <http://www.interdys.org/>

3. Australijos disleksijos asociacija: <http://dyslexiaassociation.org.au/>

4. Europos disleksijos asociacija: <http://www.eda-info.eu/>

5. Britanijos disleksijos asociacija: <http://www.bdadyslexia.org.uk/>

6a. „Dyslexia International“ dalinasi savo patirtimi. „Dyslexia International“ yra nevyriausybinė organizacija, bendradarbiaujanti su UNESCO. Ji siūlo internetu prieinamą kursą apie disleksiją anglų kalba – <http://www.dyslexia-international.org>

6b. Internetinio kurso versija prancūzų kalba:

<http://www.dyslexia-international.org/ONL/FR/Course/Intro.htm>

7. Tarptautiniu mastu žinomas mokslininkas dr. Keith Stanovich šiame vaizdo klipe kalba apie „Matthre Effects“ ir skaitymo ryšį:

<http://www.youtube.com/watch?v=IF6VKmMVWEc>

8. Jeilio universiteto disleksijos ir kūrybos

centras <http://dyslexia.yale.edu/index.html>

9. IFLA skyriai apie Bibliotekos paslaugas specialiųjų poreikių turintiems asmenims (angl. LSN) ir Bibliotekos paslaugas spausdinto teksto skaitymo sunkumus turintiems asmenims(angl. LPD)

IFLA turi du specializuotus skyrius, kuriuose žmonėms su negalia skirtos bibliotekos ir organizacijos dirba kartu bei dalinasi savo patirtimi.

(<http://www.ifla.org/lsn> ir <http://www.ifla.org/lpd>)

Integravimas

UNESCO: bendravimas ir informacija:

<http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/access-to-knowledge/access-for-people-with-disabilities>

Negalios modeliai

„Disabled World“, 2013 m.: <http://www.disabled-world.com/definitions/disability-models.php>

Skirtingas nuomones apie negalios modelius galite rasti: Stanfordo filosofijos enciklopedijoje. Straipsniai susiję su šia tema:

2 straipsnis — Apibrėžimai

8 straipsnis – Sąmoningumo didinimas

9 straipsnis —

Prieinamumas

21 straipsnis — Saviraiškos ir nuomonės laisvė bei galimybė gauti informaciją 24 straipsnis — Mokymas

30 straipsnis — dalyvavimas kultūriniame gyvenime, poilsis, laisvalaikis ir sportas

<http://plato.stanford.edu/entries/disability/#ModDis>

<http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>

Animacija „YouTube“ platformoje, kuri paaiškina disleksijos socialinį modelį:

<http://www.youtube.com/watch?v=9s3NZaLhcc4>

Paspaudę šią nuorodą, galėsite parsisiųsti: „Suprasti disleksiją — praktinis vadovas“ <http://uk.ettad.eu/Understanding%20Disability%20-%20guide%20to%20good%20practice.pdf>

Autorių teisių apribojimai

Autorių teisių išimtys ir apribojimai (lyginant su 2.2)

Autorių teises galima vertinti kaip pusiausvyrą tarp autorių (arba jų atstovų) teisių ir naudotojų (skaitytojų) teisių. Daugelyje autorių teisių įstatymų apibrėžiami kai kurie ypatingi atvejai, kai autorių teisės stabdomos ar apribojamos.

Tai vadinama *išimtimis ir apribojimais*. Autorių teisės (ir išimtys) kiekvienoje šalyje skiriasi ir gali būti ribojamos teritorinio pasiekiamumo. Tai, kas galima vienoje šalyje, gali būti nelegalu kitoje. Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacija (WIPO) — Jungtinių Tautų agentūra, kuri dirba su autorių teisėmis tarptautiniu mastu (www.wipo.org).

Nors jos ir buvo sukurtos negalias turintiems žmonėms, vis dažniau suprantama ir pritariama, jog ne tik regos sutrikimų turintys žmonės gali gauti naudos iš taip vadinamų negalios išimčių – (<http://www.visionip.org/portal/en>).

Neseniai priimtoje Marakešo sutartyje (Marakešas, 2013 m. birželio 27 d.), skelbiama, jog išimtys taikomos žmonėms, kenčiantiems nuo „suvokimo arba skaitymo negalios, kuri negali būti išgydyta“. Sutartimi siekiama palengvinti aklių, regos ar spausdinto teksto skaitymo negalią turinčių žmonių gyvenimus.

Taip pat egzistuoja ir Europos supratimo memorandumas, kuriame aprašoma ši išimtis. Jis skelbia, jog iš jos naudos gali gauti ir disleksiją turintys asmenys. <http://www.wipo.int/dc2013/en/>
http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/initiatives/access/index_en.htm

Ar disleksija įtraukta į autorių teisių išimtis?

Dauguma specializuotų bibliotekų teikia paslaugas regos ir kitas spausdinto teksto skaitymo negalias turintiems asmenims. Nacionalinių autorių teisių įstatymų skirtumai ne visada sudaro galimybę paremti disleksiją turinčius asmenis ir daugeliu atvejų dėl biudžetinių apribojimų jiems neįmanoma pasiūlyti visų paslaugų.

Kai knygos gaminamos ir (arba) kopijuojamos pagal disleksijos išimtį, jos gali būti perduodamos tik turintiems įstatymines teises jas gauti. Tai vadinama uždara apyvarta ir gali sukelti trintį su esama nediskriminacine viešųjų bibliotekų politika.

Jei Jūsų nacionalinės autorių teisės neįtraukia išimčių žmonėms su tokiais skaitymo sutrikimais kaip disleksija, pabandykite į tai atkreipti bibliotekų bendruomenės dėmesį. Išimčių nebuvimas prieštarauja moderniai autorių teisių sistemai. Geriausi to pavyzdžiai yra Marakešo sutartis ir Europos supratimo memorandumas. Bibliotekos atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant prieigą prie duomenų bei žinių ir vedant derybas su vyriausybe.

2008 m. Jungtinių Tautų priimta neįgaliųjų teisių konvencija (UNCRPD) gali būti svarus teisinis argumentas, palaikantis specialias kopijas ir metodus, leidžiančius disleksiją turintiems asmenims gauti prieigą prie informacijos. Jei norite sužinoti UNCRPD statusą savo šalyje, susisiekite su Neįgaliųjų teisių konvencijos sekretoriatu (angl. SCRPD), Socialinės politikos ir plėtros skyriuje (angl. DSPD) Ekonomikos ir socialinių reikalų departamente (angl. DESA), Jungtinių Tautų sekretoriatai:

<http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml> BDA.

Informaciją apie Jungtinės Karalystės lygybės įstatymą galite rasti

čia: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml> BDA

Kuo svarbi bibliotekų elektroninio skolinimo paslauga?

Niekas negali paneigti elektroninių knygų svarbos disleksiją turintiems asmenims. Prieiga prie elektroninių knygų reiškia, kad skaitytojas turi lanksčią prieigą prie teksto. Ne visi elektroninių knygų ir e. knygų skaitytuvai gali pasiūlyti tas pačias galimybes, tačiau skaitytojas gali keisti šrifto dydį ir stilių, pasirinkti norimą foną ar „tekstas į kalbą“ funkciją. Disleksiją turintys asmenys, turėtų kovoti už elektroninių knygų skolinimo paslaugą ir stengtis, kad bibliotekos įtrauktų elektronines knygas į savo skolinimo teises. IFLA vykdo atitinkamą kampaniją ir neseniai išleido „Bibliotekų teikiamos elektroninio skolinimo paslaugos principai“.

IFLA padeda bibliotekoms būti išgirstoms ir pasiekti kuo daugiau žmonių. IFLA turi profesionalų autorių teisių ir kitų teisinių klausimų komitetą (CLM), kuris puikiai išmano šias sritis (<http://www.ifla.org/clm>).

Spausdintinis tekstas, kurį supranta visi

Jei tik įmanoma:

- Naudokite šriftą be užkardų („Arial“ ar „Verdana“) arba išmėginkite specialų šriftą „Opendyslexic“ <http://opendyslexic.org/about/>
- Naudokite 12–14 dydžio šriftą.
- Tarpai tarp eilučių turėtų būti 1,5 arba dvigubo intervalo.
- Popierius turėtų būti kremo spalvos / labai šviesus.
- Naudodami antraštes ir poraštes suskirstykite tekstą į neilgus paragrafus.
- Venkite *kursyvo* ir pabraukimo — geriau naudokite **pastorintą šriftą**.
- Svarbias teksto vietas išskirkite jas įdėdami į lentelę.
- Tekstą lygiuokite kairėje, jeigu naudojate kalbą iš kairės į dešinę.

- Tekstą lygiuokite dešinėje, jeigu naudojate kalbą iš dešinės į kairę.
- Venkite ilgų eilučių ir skirstykite tekstą į stulpelius.

Venkite:

- Per ilgų sakinių.
- Ilgų pastraipų.
- Pradėti naują sakinį pačioje eilutės pabaigoje.
- Blizgančio popieriaus — jis gali sukelti nemalonų atspindėjimą.
- Bereikalingo didžiųjų raidžių naudojimo.
- Plono popieriaus, per kurį tekstas persišviečia kitoje pusėje.
- Nereikalingo žodžių kėlimo.

(BDA disleksijos stiliaus vadovas:

<http://www.bdadyslexia.org.uk/about-dyslexia/further-information/dyslexia-style-guide.html>)

Jei turite pasirinkti tarp kelių leidinių, šis sąrašas padės Jums nuspręsti, kuris iš jų labiausiai tinka disleksiją turintiems asmenims. Šį sąrašą naudokite, kai kuriate savo medžiagą (informacijos aplankus, skrajutes, tekstą internetiniai svetainei).

Patarimai, kaip sukurti disleksiją turintiems asmenims tinkamiausią spausdintą medžiagą:

<http://www.altformat.org/index.asp?pid=344>

Lengvai perskaitoma medžiaga

2010 metais IFLA išleido antrą (peržiūrėtą) gairių leidimą, skirtą lengvai perskaitomai medžiagai (profesinė ataskaita, 120).

Keli patarimai lengvai perskaitomos medžiagos kūrimui ir pritaikymui:

- Venkite abstrakcijų: tekstas turėtų būti trumpas, paprastas, glaustas ir konkretus.
- Veiksmai turėtų būti aiškūs ir paprasti.
- Veiksmas turėtų sekti vieną loginę giją.
- Simbolinę kalbą (metaforas) naudokite atsargiai.
- Vartojama kalba turi būti ori ir pritaikyta suaugusiems, tačiau venkite sudėtingų žodžių naudojimo.
- Kontekstas turėtų paaiškinti neįprastus žodžius.
- Konkrečiai ir logiškai paaiškinkite arba apibūdinkite sudėtingus santykius.
- Jei norite suplanuoti renginį, naudokite loginę chronologinę sistemą.
- Prieš medžiagą publikuodami patikrinkite ją tikslinėse grupėse.

Rašykite taip, lyg istoriją akis į akį pasakotumėte skaitytojui.

Paprastumas nėra globėjiškas. Gerai parašyta ir lengvai suprantama knyga kiekvienam yra puiki patirtis.

Kur galima rasti lengvai perskaitomos medžiagos?

Tarptautinis lengvai perskaitomos medžiagos tinklas – <http://www.easytoread-network.org>. Jį 2005 metais sukūrė Europoje veikiančios lengvai perskaitomos medžiagos organizacijos. Tinklų gali naudotis visi asmenys, kurie domisi šia medžiaga. Tinklas dažnai organizuoja įvairias konferencijas ir dirbtuves, kuriose susitinka jo nariai. Naujausia tinklo veikla susijusi su lengvai perskaitomu žiniatinkliu, ypač atsižvelgiant į W3C žiniatinklio prieinamumo gaires.

DAISY knygų įrašų integracija

Daugelyje šalių bibliotekos spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims siūlo parsisiųsti arba klausyti DAISY knygų įrašų. DAISY knygų nerasite komercinėje rinkoje. Jos turi istorinę sąsają su regos negalią turinčiais žmonėmis, todėl kartais jas sunku reklamuoti kaip viešosios bibliotekos paslaugą. Tačiau, lyginant DAISY knygų įrašus su komercinėmis garsinėmis knygomis, jos yra pritaikytos įvairiems skaitytojų poreikiams ir yra itin funkcionalios.

- DAISY knygų įrašai yra puikus pasirinkimas disleksiją turintiems asmenims.
- Sujunkite jėgas su nacionaline biblioteka ir padėkite spausdinto teksto skaitymo negalią turintiems asmenims — pradėkite skolinti DAISY knygų įrašus. Visos Švedijos viešosios bibliotekos šias knygas yra įtraukusios į nuolatinių paslaugų sąrašą.
- Jei galite, reklamuokite DAISY knygas. Pabrėžkite, jog jas galima atsisiųsti į savo mobiliuosius telefonus ar nešiojamus MP3 grotuvus, kuriuose įdiegta DAISY atkuriamą programinę įrangą (pavyzdžiui „Read2Go“ programa).
- DAISY atkuriamą programinę įrangą nemokamai galite atsisiųsti čia: <http://www.daisy.org/tools/splayback>.

Skaitmeninio teksto trūkumai

Disleksiją turinčių asmenų poreikių tenkinimas, pasitelkus skaitmeninius ir elektroninius išteklius, turi ir neigiamą pusę. Štai keli itin akivaizdūs minusai:

- Kartais sunku gauti skaitmeninį failą, kuriame būtų visas tekstas.
- Skaitmeniniai failai gali būti saugomi Skaitmeninių teisių valdymo (DRM). Jis saugo neleistiną kopijavimą, kuris trikdo „teksto į kalbą“ programos veiklą.
- Išleistą knygą paversti skaitmeniniu tekstu nėra lengva. Tai užima

- daug laiko ir atsiranda optinių simbolių atpažinimo klaidų galimybė.
- Knygų skaitymas asmeniniame kompiuteryje dažnai žmonėms asocijuojasi su mokslu arba darbu, o ne su laisvalaikiu. Tai nėra taikoma, kai skaitymui naudojama planšetė.

Daugiau informacijos apie elektroninių failų prieinamumą galite rasti šiame internetiniame centre:

http://hub.eaccessplus.eu/wiki/Accessible_documents.

Elektroninis skaitytuvas

Daugelis elektroninių knygų prieinamos nešiojamųjų kompiuterių, planšečių ar mobiliųjų telefonų TFT / LCD ekranuose, tačiau būtina parsisiųsti vieną iš tokių programų kaip „Adobe Digital Edition“ ar „iBook“. Jos leidžia skaityti knygas ir atrakina skaitmenines apsaugos priemones.

Elektroninių knygų skaitymas nešiojamuosiuose ar planšetiniuose kompiuteriuose, skaitymo patirtį gali papildyti įvairiomis funkcijomis: įvairiomis spalvomis, garsu, judančiais paveikslukais ar vaizdine medžiaga. Elektroninių multimedijos knygų prieinamumas gali padidėti, jeigu skaitmeninis knygų tekstas papildomas multimedijos sluoksniais. EPUB standartas (kurtas kartu su DAISY konsorciūmu) nurodo pagrindines prieinamumo problemas, kurias patiria prieinamos medžiagos failų leidėjai ir kūrėjai.

Elektroninėms knygoms skirtos apsaugos priemonės

Leidėjai ir knygų pardavėjai imasi įvairių apsaugos priemonių tam, kad apsaugotų knygas nuo nelegalaus jų kopijavimo. Tačiau tai gali turėti įtakos elektroninių knygų skaitomumui. Pavyzdžiui, e. knygos, knygos pirktos „Amazon“ svetainėje, gali būti skaitomos tik naudojant elektroninių knygų skaitytuvą „Kindle“. „iBooks“ knygos pirktos „iBook Store“ gali būti skaitomos tik naudojant elektroninių knygų skaitytuvą „iBooks“. Dauguma knygų pardavėjų nekeičia elektroninių knygų failo formato, bet sukuria specialias programas joms skaityti. Taip pirkėjai pririšami prie parduotuvės ir yra užtikrinami didesni knygų pardavimai. Dažnai sunku (kartais net neįmanoma) e. knygos failą iš programos perkelti ir nukopijuoti į pasirinktą skaitymo įrenginį.

Ar bibliotekos gali skolinti elektronines knygas?

Leidėjams sunku rasti geriausią verslo modelį elektroninių knygų pardavimui. Bibliotekos nėra išimtis — joms nėra lengva rasti geriausią būdą kaip skolinti elektronines knygas. Daugelyje šalių elektroninės knygos nėra įtrauktos į autorių teisių išimtis, leidžiančias bibliotekoms spausdintas knygas įtraukti į savo skolinamų knygų sąrašą.

Kai elektroninės knygos failas konvertuojamas į prieinamąją versiją,

bibliotekos gali remtis neįgalių vartotojų autorių teisių išimtimi ir legaliai ją teikti disleksiją turintiems asmenims.

DAISY multimedijos knygų pavyzdžiai

- „Yoleo“ — olandiška svetainė, kurioje jauni žmonės gali gauti prieigą prie DAISY multimedijos knygų. Jas kuria ir tvarko „Dedicon“ <http://www.yoleo.nl>.

Japonijos žmonių su negalia reabilitacijos draugija, bendradarbiaudama su savanoriškomis DAISY gamybos organizacijomis, DAISY multimedijos knygas teikia įvairaus amžiaus disleksiją turintiems vaikams.

<http://www.dinf.ne.jp/doc/daisy>.